

Τ Ε Ι Κ Α Λ Α Μ Α Τ Α Σ
Τ Μ Η Μ Α
Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ω Ν & Β Ι Β Λ Ι Ο Θ Η Κ Η Σ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ
ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΜΕ ΘΕΜΑ:

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ

ΕΞΗΓΗΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΓΡΙΠΛΗΣ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

ΑΘΗΝΑ 2002

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

1. Αναπηρία.....	7
2. Τυφλότητα.....	9
3. Εκπαιδευτική Ταξινόμηση.....	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΨΥΧΟΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1. Απόλυτη Τύφλωση εκ γενετής.....	13
2. Ύστερη Τύφλωση.....	15
3. Κοινωνικές συνέπειες στο οικογενειακό περιβάλλον.....	17
4. Κοινωνικές συνέπειες στο άτομο με προβλήματα όρασης.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Ελληνική Γλώσσα.....	19
----------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΓΩΓΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

1. Βασικές έννοιες, σημασία και σκοπός του μαθήματος.....	27
2. Διδακτικοί στόχοι και περιεχόμενα της αγωγής	

κινητικότητα και προσανατολισμού.....	29
2.1 Στο Νηπιαγωγείο.....	31
2.2 Στις τέσσερις πρώτες τάξεις Δημοτικού.....	31
2.3 Στις δυο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο.....	37
3. Δεξιότητες Καθημερινής Διαβίωσης.....	41
3.1 Δεξιότητες γενικού νοικοκυριού.....	41
3.2 Δεξιότητες προσωπικής φροντίδας και υγιεινής.....	42
3.3 Δεξιότητες και συνήθειες στο τραπέζι.....	43
3.4 Δεξιότητες και συνήθειες στην κουζίνα.....	43
3.5 Δεξιότητες και συνήθειες στην τουαλέτα.....	44
3.6 Αναγνώριση, διάκριση και κατονομασία των Μεταλλικών και χάρτινων νομισμάτων.....	45
3.7 Χρήση ραδιοφώνου, τηλεόρασης, τηλεφώνου.....	45
3.8 Χρήση ρολογιού.....	45
3.9 Οργάνωση ελεύθερου χρόνου.....	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΥΦΛΩΝ

1. Ιστορική Αναδρομή.....	47
2. Σχολές και Ιδρύματα Τυφλών στην Ελλάδα.....	50
Α. Οίκος Τυφλών.....	50
Β. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών.....	55
Γ. Φάρος Τυφλών της Ελλάδος.....	56
Δ. Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Β.Ελλάδος «Ο ΗΛΙΟΣ» Σχολή Τυφλών.....	57
Ε. Αγροτική και Τεχνική Λέσχη Τυφλών.....	59
ΣΤ. Ελληνικό Κέντρο Κινητικότητας	

Και Προσανατολισμού.....	59
Ζ. Επικοινωνία.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
<i>Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ</i>	
1. Η φιλοσοφία της ένταξης.....	63
2. Η Ελληνική Νομοθεσία για την ένταξη.....	65
3. Προϋποθέσεις και Παράγοντες για την ένταξη.....	66
3.1 Το τυφλό νήπιο στο νηπιαγωγείο βλεπόντων.....	66
3.2 Η εκπαίδευση του τυφλού παιδιού στο Δημοτικό Σχολείο βλεπόντων.....	70
3.3 Προϋποθέσεις για ένα πρόγραμμα ένταξης.....	70
3.4 Άλλη παράγοντες για την επιτυχία του Προγράμματος της ένταξης.....	74
4. Για τα παιδιά με μερική όραση.....	76
5. Ένταξη νεοτυφλωθέντων μαθητών στα κανονικά Δημοτικά Σχολεία.....	78
6. Αξιολόγηση της ένταξης.....	79
7. Η πρώτη απόπειρα «μερικής ένταξης» τυφλών μαθητών σε Δημοτικό Σχολείο βλεπόντων στην Ελλάδα.....	81
8. Προγράμματα ένταξης τυφλών μαθητών σε Σχολεία βλεπόντων στην Αθήνα.....	85
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια από τις κατηγορίες των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, είναι και αυτή που περιλαμβάνει όσους έχουν προβλήματα όρασης. Τα άτομα αυτά δεν μπορούν να χαρούν με τα μάτια, τα πολύχρωμα λουλούδια, τον έναστρο ουρανό, τη γαλάζια θάλασσα και γενικά την απέραντη ομορφιά της φύσης και τα κάθε είδους θαυμαστά ανθρώπινα επιτεύγματα.

Στα άτομα που λείπει η όραση, μερικά ή ολικά, δημιουργούνται από ελαφρά μέχρι πολύ σοβαρά προβλήματα, στους τομείς γνωστικό, κινητικό και ψυχοκοινωνικό. Για την αντιμετώπιση ή άμβλυνσή τους, υποκαθίσταται η όραση από τις υπόλοιπες αισθήσεις, εφαρμόζονται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα, χρησιμοποιούνται ειδικές διδακτικές προσεγγίσεις, κατάλληλα διδακτικά-εποπτικά μέσα, όργανα, μηχανές κ.ο.κ.

Τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται διεθνώς συστηματικές και πολύπλευρες προσπάθειες, για μια ισότιμη, πλήρη και ολοκληρωμένη συμμετοχή των τυφλών και γενικότερα των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σ' όλες τις δραστηριότητες του κοινού σχολείου, μαζί με όλους τους άλλους μαθητές. Στα κοινά σχολεία, αν και επιτυγχάνεται συχνά μια λειτουργική ένταξη, όμως τα τυφλά παιδιά παραμένουν τις περισσότερες φορές κοινωνικά απομονωμένα.

Το κοινό σχολείο, το οποίο αποτελεί τη ζύμη των κοινωνικών σχέσεων, θα πρέπει να διδάξει στους μαθητές ότι τα άτομα είναι διαφορετικά και ότι όποια κι αν είναι αυτή η διαφορά, μπορούν να συνυπάρξουν. Το γεγονός ότι φοιτούν στο ίδιο σχολείο, είναι επωφελές για όλους. Η συνεκπαίδευση αφορά όλους τους μαθητές με/ή χωρίς προβλήματα όρασης και με/ή χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίοι όταν συμβιώνουν και συνεκπαιδούνται από μικρή ηλικία, είναι δύσκολο να αμφισβητήσουν αργότερα το γεγονός ότι ανήκουν στην ίδια κοινότητα.

Το πρώτο Κεφάλαιο της πτυχιακής εργασίας αναφέρει τους ορισμούς για την αναπηρία και την τυφλότητα, και ταξινομεί τα άτομα με προβλήματα όρασης, ανάλογα με το πρόβλημά τους. Το δεύτερο Κεφάλαιο ασχολείται με τα ψυχοβιολογικά και κοινωνικά δεδομένα των ατόμων με προβλήματα όρασης. Το τρίτο Κεφάλαιο μας εξοικειώνει με τις διδακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, που εφαρμόζονται στους μαθητές με προβλήματα όρασης, για την εκπαίδευσή τους στα επιμέρους μαθήματα. Το τέταρτο Κεφάλαιο αναφέρεται στην Αγωγή Κινητικότητας, Προσανατολισμού και Δεξιοτήτων Καθημερινής Διαβίωσης. Το αμέσως επόμενο Κεφάλαιο μας πληροφορεί για τις Σχολές και τα Ιδρύματα τυφλών που λειτουργούν στην Ελλάδα και το τελευταίο Κεφάλαιο παρουσιάζει τα προγράμματα ένταξης των τυφλών στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Σ' αυτό το σημείο αυτό, θα ήθελα να εκφράσω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου στον Εισηγητή-Καθηγητή μου κ. Δημήτριο Μαγριπλή, που με καθοδηγούσε καθ' όλη τη διάρκεια της πτυχιακής αυτής εργασίας και τους γονείς μου, που μου συμπαραστάθηκαν και με στήριξαν όλο αυτό το

χρονικό διάστημα. Επίσης ευχαριστώ τον κ. Αλέξη Γκλίνο, Ειδικό Δάσκαλο Τυφλών του 35^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πειραιά, για τις πολύτιμες πληροφορίες του και τον κ. Δημήτριο Λιοδάκη, Δ/ντή Ειδικής Αγωγής του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και Σχολικό Σύμβουλο Ειδικής Αγωγής και τέλος το προσωπικό του Ιδρύματος «Φάρος Τυφλών της Ελλάδος» και του «Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών» (Κ.Ε.Α.Τ.).

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

1. ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Για να ορίσουμε τι είναι αναπηρία, βλέπουμε από την καθημερινή ζωή ότι δεν είναι και τόσο εύκολο, επειδή –σύμφωνα με την έννοια αναπηρία– ο καθένας μας καταλαβαίνει κάτι εντελώς διαφορετικό. Ορισμοί που πηγάζουν από διαφορετικές ιδεολογικές πολιτικές αντιλήψεις αλλά και από διαφορετικές οπτικές θεώρησης του προβλήματος.

Κατά την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας¹, άτομα με Ειδικές Ανάγκες θεωρούνται όλα τα άτομα που εμφανίζουν σοβαρή μειονεξία, που προκύπτει από φυσική ή διανοητική βλάβη. Σε σχέση μ'αυτή τη θεώρηση, υιοθετήθηκε η παρακάτω ταξινόμηση²:

- Το μειονέκτημα (deficiencie), το οποίο η Π.Ο.Υ. ορίζει ως «κάθε απώλεια ουσίας ή αλλοίωσης μια δομής ή μιας ψυχολογικής, φυσιολογικής ή ανατομικής λειτουργίας»
- Η ανικανότητα³ (incapacite) που αντιστοιχεί σε κάθε μερική ή ολική ελάττωση (αποτέλεσμα του μειονεκτήματος της ανικανότητας να επιτελούμε μια δραστηριότητα μ'ένα συγκεκριμένο τρόπο ή μέσα στα όρια που θεωρούνται ως φυσιολογικά για ένα ανθρώπινο ον»
- Το ελάττωμα (desavantage) που έρχεται σ'ένα δεδομένο άτομο, ως αποτέλεσμα μιας ανεπάρκειας ή μιας ανικανότητας, που περιορίζει ή

¹ Π.Ο.Υ.: Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας

² Το σχήμα της ταξινόμησης που υιοθέτησε η Π.Ο.Υ. το 1981 για να ορίσει την αναπηρία, έχει προτείνει και εισήγαγε ο ρευματολόγος P Wood

³ Στην περίπτωση αυτή, η ανικανότητα εκτιμάται χωρίς μηχανική ή τεχνική βοήθεια

απαγορεύει την εκπλήρωση ενός φυσιολογικού ρόλου που είναι ομαλός (ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τους πολιτιστικούς και κοινωνικούς παράγοντες) για το άτομο αυτό⁴

Σύμφωνα με το άρθρο 32 του Ν.1566/30.9.85, ΦΕΚ 167/30.9.85, τ.Α⁵, άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρούνται –κατά την έννοια αυτού του Νόμου- τα πρόσωπα, τα οποία από οργανικά, ψυχικά ή κοινωνικά αίτια, παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται ιδίως :

- α) τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση,
- β) οι κωφοί και οι βαρήκοοι,
- γ) όσοι έχουν κινητικές διαταραχές,
- δ) όσοι έχουν νοητική καθυστέρηση
- ε) όσοι εμφανίζουν επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου κ.α.) ή είναι γενικότερα δυσπροσάρμοστοι,
- στ) όσοι πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές,
- ζ) οι επιληπτικοί
- η) οι χανσενικοί

⁴ Βλ. Veil Cl «Αναπηρία και δυσπροσαρμοστικότητα θέτουν σε δοκιμασία τη δημοκρατία» (μετ.: Ε.Θεοδωροπούλου-Καλογήρου-Μ.Καϊλα), Στο Καϊλα Μ., Πολεμικού Ν., Φιλίππου Γ. (επιμέλεια) Άτομα με ειδικές ανάγκες (Εισηγήσεις και Ανακοινώσεις από το Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο Αμ.Ε.Α.)

⁵ Νόμος 1566/85, που αφορά τη δομή και λειτουργία της Α΄/θμιας και Β΄/θμιας Εκπαίδευσης. Πηγή: Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής ΟΕΔΒ, σελ. 56

- θ) όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβαντόρια και
- ι) κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, που δεν ανήκει σε μια από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία⁶

2. ΤΥΦΛΟΤΗΤΑ

Μια από τις κατηγορίες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, είναι και αυτή που περιλαμβάνει όσα έχουν προβλήματα όρασης. Τα άτομα αυτά δεν μπορούν να χαρούν με τα μάτια τους τα πολύχρωμα λουλούδια, τον έναστρο ουρανό, τη γαλάζια θάλασσα, τα πολιτιστικά μνημεία και γενικά την απέραντη ομορφιά της φύσης και τα κάθε είδους θαυμαστά ανθρώπινα επιτεύγματα.

«Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ.), ορίζει την τυφλότητα ως την ανικανότητα του ατόμου να μετρήσει τα δάχτυλα του χεριού σε απόσταση μικρότερη των 10 ποδιών. Η μερική τύφλωση δεν είναι εύκολο να οριστεί, αλλά ο Π.Ο.Υ. αναφέρεται σ' αυτήν, ορίζοντάς την ως την αδυναμία που έχουν οι μερικώς βλέποντες, να μετρήσουν τα δάχτυλα του χεριού, σε απόσταση μικρότερη ή ίση των 20 ποδιών» (Πολυχρονοπούλου Στ. 1995, σελ. 238). *(Εικόνα 1)*

Εικόνα 1

Πηγή: Περιοδικό «Διαφορά»,
τ. 16-17, σ. 8

⁶ Απ. 1, άρθρο 32, σελ. 56

Στη χώρα μας ισχύει ο ακόλουθος σχετικός ορισμός (Ν.958/ΦΕΚ 191/τ.Α΄/14.8.1979, άρθρο 1) : «Τυφλός, κατά την έννοια του παρόντος νόμου, νοείται παν πρόσωπον, το οποίον στερείται παντελώς και της αντιλήψεως του φωτός ή του οποίου η οπτική οξύτης είναι μικροτέρα του ενός εικοστού (1/20) της φυσιολογικής τοιαύτης».

3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ

Οι παρακάτω κλινικοί ορισμοί άρχισαν βαθμιαία να μη λαμβάνονται απόλυτα υπόψη από τους εκπαιδευτικούς, επειδή πολλά παιδιά που χαρακτηρίστηκαν ως νομικώς τυφλά, ύστερα από συστηματική ειδική εκπαίδευση, έμαθαν βαθμιαία να χρησιμοποιούν την υπολειμματική τους όραση και κατόρθωσαν να διαβάζουν ακόμη και κοινά έντυπα. Η αλλαγή αυτή προέκυψε, διότι η ιατρική οφθαλμική μέτρηση δεν έχει απόλυτη σχέση με τις εκπαιδευτικές επιδόσεις. Παιδιά, που αν και σύμφωνα με κλινικές εξετάσεις χαρακτηρίστηκαν ως νομικώς τυφλά, είχαν όμως διαφορετικές μαθησιακές ικανότητες, όπως π.χ. ένα μεγάλο ποσοστό (82%) παιδιών με οπτική οξύτητα 1/10, έμαθαν να διαβάζουν έντυπα με κανονική γραφή σε μεγέθυνση, 12% έμαθαν να διαβάζουν με το σύστημα Braille, 6% και με τους δυο τρόπους κ.ο.κ.⁷

Σύμφωνα λοιπόν με τη σύγχρονη ορολογία που χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς, τα άτομα με προβλήματα όρασης διακρίνονται σε δυο κατηγορίες, στα τυφλά και τα αμβλύωπα.⁸

⁷ Βλ. Nolan N.Y. and Aschroth S.C.: The Visually Handicaped. Review of Educational Research, 1969.

⁸ Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρόγεωργα Στ.: Παιδιά και Έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες, Αθήνα 1995.

- α) Τυφλά είναι τα άτομα, τα οποία, ύστερα από την καλύτερη δυνατή ιατρική διορθωτική παρέμβαση, αδυνατούν μεν να διαβάσουν έντυπα με συμβατική γραφή, μπορούν όμως να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν και γενικότερα να εκπαιδευτούν με το ανάγλυφο σύστημα γραφής Braille.
- β) Αμβλύωπα ή μερικώς βλέποντα είναι τα άτομα, τα οποία, ύστερα από την καλύτερη δυνατή ιατρική διορθωτική παρέμβαση, αν και έχουν σοβαρή βλάβη στην όραση, μπορούν όμως να μάθουν :
- να διαβάζουν κοινά έντυπα με μεγεθυμένα τυπογραφικά στοιχεία (γράμματα, αριθμούς, σύμβολα Αριθμητικής, Φυσικής, Χημείας, Μουσικής κ.ο.κ.) ή/και με τη βοήθεια μεγεθυντικών οργάνων και συσκευών, όπως π.χ. φακών, οθόνης κλειστού κυκλώματος κ.α., καθώς και
 - να γράφουν με τη συμβατική γραφή

Τα παιδιά με προβλήματα όρασης είναι δυνατό να εμφανίζουν και πρόσθετες ή πολλαπλές ειδικές ανάγκες. Για παράδειγμα, η ερυθρά μπορεί να προκαλέσει προβλήματα όρασης, ακοής, λόγου ή νοημοσύνης ή/και συνδυασμό αυτών. Οι Wolf & Anderson (1969, στο : Kirk S. 1972, ο Schlegel H. (1995) κ.α., ύστερα από ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας πάνω στις πολλαπλές ειδικές ανάγκες που μπορεί να συνυπάρχουν με τα προβλήματα όρασης, αναφέρουν ότι υπάρχουν :

- α) Τυφλοκωφά παιδιά, τα οποία απαιτούν πολύ εξειδικευμένες εκπαιδευτικές και λοιπές υπηρεσίες.
- β) Τυφλά παιδιά με προβλήματα λόγου (σε ποσοστό 6-33%), τα οποία έχουν ανάγκη και από θεραπευτική αγωγή του λόγου.
- γ) Τυφλά και ταυτόχρονα νοητικά υστερούντα παιδιά, τα οποία θα πρέπει να παρακολουθούν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στα προβλήματα όρασης, αλλά και στη νοητική

υστέρηση. Τα παιδιά αυτά εμφανίζουν συνήθως και περισσότερες από δυο ειδικές ανάγκες.

- δ) Τυφλά παιδιά με κινητικές δυσκολίες (εγκεφαλική παράλυση, πολιομυελίτιδα, επιληψία κ.α.), στα οποία θα πρέπει να παρέχεται συνδυασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων και λοιπών υπηρεσιών, όπως π.χ. ιατρική θεραπεία, φυσικοθεραπεία κ.α.
- ε) Τυφλά παιδιά με συναισθηματικά προβλήματα, στα οποία θα πρέπει να παρέχεται συνδυασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων και λοιπών υπηρεσιών, όπως π.χ. ψυχολογική και κοινωνική στήριξη κ.α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΨΥΧΟΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1. Απόλυτη Τύφλωση εκ γενετής

Είναι συνηθισμένη η άποψη να θεωρούνται τα άτομα με προβλήματα όρασης, οι τυφλοί, ως πρόσωπα με ελαττωμένες διανοητικές ικανότητες πέραν κάποιων εξαιρέσεων. Η μεγάλη πλειοψηφία των βλεπόντων τα αντιμετωπίζει σύμφωνα με τις δικές της δεξιότητες και τη δική της ικανότητα προσαρμογής στο περιβάλλον, έτσι ώστε να εκτιμά μάλλον «τι δεν μπορούν να κάνουν» οι τυφλοί, παρά το «τι μπορούν να κάνουν». Περιορίζουν λοιπόν τους τελευταίους, σε τελείως υποβαθμισμένους ειδικούς κοινωνικούς ρόλους, με συγκεκαλυμμένη κατά το μάλλον ή ήττον την φιλανθρωπία, η οποία εξορκίζεται στον καιρό μας. Όμως, ο βαθμός εξέλιξης μιας κοινωνίας μετράται σαφώς από την παροχή δυνατότητας για την εκτέλεση κοινωνικού έργου, από όλα τα μέλη της κοινωνίας.

Η απόρριψη ή η περιθωριοποίηση, ήταν γνώρισμα της πρώιμης κοινωνικής οργάνωσης, όπως αυτή διασώζεται στα ιστορικά κείμενα, τα οποία επίσης διασώζουν τις ακρωτηριαστικές τιμωρίες που επιφυλάσσονταν για τους αντιπάλους και τους ηττημένους.

Οπωσδήποτε, η ψυχοδιανοητική ανάπτυξη και συμπεριφορά, εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την όραση. Υπό φυσιολογικές συνθήκες, το 90% των πληροφοριών που λαμβάνει ο εγκέφαλος, προέρχονται από

οπτικά ερεθίσματα, καθώς επίσης και ο ένας από τους δυο διεγέρτες του συστήματος που συντηρεί τον ημερήσιο κύκλο «εγρήγορης – ύπνου» εξαρτάται από το φως. Το σύστημα αυτό ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό τον ημερήσιο κύκλο ζωτικών λειτουργιών, μέσω παλίνδρομων νευροορμονικών μηχανισμών.

Η βιολογική βάση της ψυχοδιανοητικής ανάπτυξης πρέπει να αποτελεί ουσιώδη γνώση, για την εκπόνηση οιασδήποτε προγράμματος. Γιατί ενώ ο εγκέφαλος, ως ευέλικτο και πολύπλοκο όργανο λήψης-επεξεργασίας-απομνημόνευσης-έκφρασης και βούλησης, είναι θεωρητικά σε θέση να εκτελέσει τις λειτουργίες του, η παρεμπόδιση στη λήψη πληροφοριών-ερεθισμάτων σε τέτοιο βαθμό τροποποιεί τους μηχανισμούς του έτσι, ώστε να υποκατασταθεί η όραση από τις άλλες αισθητηριακές οδούς.

Έχει δειχτεί ότι, η ανάπτυξη του εγκεφάλου είναι προϊόν μιας συνεχούς αλληλεπίδρασης του Κ.Ν.Σ. και του περιβάλλοντος. Πειράματα, τα οποία οδήγησαν σε «αισθητηριακή αποστέρηση», έδειξαν μη αναστρέψιμες ατροφίες, εφόσον υπερέβαιναν ορισμένο χρονικό διάστημα, ιδίως κατά το χρόνο οργάνωσης των εγκεφαλικών δομών.⁹

Η «αντίληψη» λοιπόν στα άτομα με οπτική λειτουργία και ο μηχανισμός διαμόρφωσής της, στηρίζεται περισσότερο στην αφή και την ακοή. Η επίπτωση στον σχηματισμό «εικόνων» που υπόκεινται της λεκτικής ικανότητας και της συναισθηματικής ανταπόκρισης στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος, είναι προφανής. Για παράδειγμα, η ενεργοποίηση των μιμικών μυών του προσώπου, που καταλαμβάνουν μεγάλο τμήμα «αναφοράς» στον μετωπιαίο λοβό, είναι ανύπαρκτη. Όμως, η ενεργοποίηση των μιμικών μυών, όπως και η προσήλωση του βλέμματος

⁹ Βλ. Ζαφρανάς Αρ., Κάτσιου-Ζαφρανά Μ.: «Φυσιολογία της μάθησης», Τόμοι 2, Εκδ. Αφών Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1989.

προς τα περίξ αντικείμενα, είναι οι πρώτοι τρόποι αποκατάστασης της συναισθηματικής επαφής με το περιβάλλον και την μητέρα, ως πρόσωπο. Η σχέση μητέρας-βρέφους, αποτελεί αφετηριακή αρχή για την ψυχολογία, προκειμένου να ερμηνεύσει την ψυχοδιανοητική εξέλιξη της ανθρώπινης προσωπικότητας. Έτσι, δεν είναι περίεργο –μάλλον το αντίθετο θα ήταν- που πολλά τυφλά παιδιά ταξινομούνται στα πρώτα χρόνια της ζωής τους ως «καθυστερημένα», συγκριτικά με τους ισχύοντες πίνακες ευφυΐας. Ακόμη χειρότερα, συγχέεται ένας βαθμός ελαττωμένης συναισθηματικής αντανάκλασης, με τον «αυτισμό».

Όσα αναφέρθηκαν συνοπτικά, έχουν σχέση με την απόλυτη έλλειψη οπτικών ερεθισμάτων και κατά συνέπεια συνδέονται με ορισμένο τρόπο ανάπτυξης της μνήμης και της φαντασίας. Τα φαινόμενα είναι σαφώς διαφορετικά για άτομα που έχασαν την όρασή τους υστερότερα. Όμως, πριν προχωρήσουμε στις ψυχοδιανοητικές επιπτώσεις από την απώλεια της όρασης για τα τελευταία, αξίζει να επισημάνουμε δυο σημεία :

- α) Καθίσταται σαφής η αξία της πρώιμης διάγνωσης και παρέμβασης στην ανάπτυξη των τυφλών παιδιών διττά : τόσο προς την κατεύθυνση της κατάλληλης διέγερσης του εγκεφάλου, όσο και προς την κατεύθυνση της σωστής καθοδήγησης των γονέων.
- β) Το παράδειγμα της Hellen Keller –τυφλοκωφάλαλης- δείχνει τις δυνατότητες του ανθρώπινου εγκεφάλου, ο οποίος με το κατάλληλο σηματοδοτικό σύστημα έδωσε ένα μοναδικό φαινόμενο επιμονής και δημιουργικότητας.

2. *Υστερη Τύφλωση*

Η απώλεια της όρασης σε μεταγενέστερο χρόνο, είναι αποτέλεσμα ορισμένων νόσων και ατυχημάτων, που προσβάλλουν τα εξαρτήματα του

οφθαλμού, το οπτικό νεύρο ή την οπτική οδό, είτε άμεσα είτε έμμεσα (π.χ. νόσοι των αγγείων, χρόνιες δηλητηριάσεις). Η επέλευση του χρόνου απώλειας της όρασης, όπως και η διαδικασία που οδηγεί σ' αυτήν, παίζουν σημαντικό ρόλο για την ψυχοδιανοητική κατάσταση του ατόμου. Κατ' αρχήν, είναι γνωστό ότι μέχρι το 15^ο έτος περίπου της ηλικίας οργανώνεται η βιολογική συνιστώσα της «ευφυΐας» που μετράται συνήθως ως ικανότητα αντίληψης («τάχος μαθήσεως»). Έχοντας υπόψη όσα προαναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, καθίσταται κατανοητό πως υπάρχει σαφής διαφορά ανάμεσα στα εκ γενετής τυφλά άτομα και τα τυφλά άτομα από μεταγενέστερες αιτίες.

Κατά δεύτερο λόγο, ο τρόπος και ο χρόνος επέλευσης της τύφλωσης υπεισέρχεται στη διαδικασία προσαρμογής του εγκεφάλου στις νέες συνθήκες επεξεργασίας (αντίδρασης στις εισερχόμενες πληροφορίες, όπως και στο σημασιοδοτικό νοηματοδοτικό πλαίσιο).

Κατά τρίτο λόγο, η διαφορετική οργάνωση των εγκεφαλικών δομών, επιβάλλει διαφορετικούς ρυθμούς ηλεκτρικής διέγερσης, πράγμα το οποίο καθίσταται φανερό, είτε στις αυτοματοποιημένες ρυθμικές μυϊκές συσπάσεις είτε στη σύνδεση μιμικής έκφρασης-συναισθηματικής απήχησης σε εισερχόμενα ερεθίσματα, είτε τέλος, στη διαταραχή του ημερήσιου κύκλου «εγρήγορσης-ύπνου».

Η τύφλωση, είναι αποδεδειγμένο ότι αποτελεί ένα σοβαρό παράγοντα stress, καθώς δημιουργεί, ως μη αναστρέψιμη κατάσταση, μια «αίσθηση απελπισίας» (Sense of Hopelessness). Η «αίσθηση» αυτή, σε συνδυασμό με την ελαττωμένη «πρόκληση της διάθεσης ελέγχου» (Reduced Motivation to Control), φαίνεται να παράγεται όταν τα άτομα συνειδητοποιούν πως τα γεγονότα και τα αποτελέσματα είναι ανεξάρτητα

από τις πράξεις τους.¹⁰ Έτσι, μπορούμε να δικαιολογήσουμε τη «συναισθηματική αστάθεια», που φαίνεται να διακρίνει αρκετούς τυφλούς.

3. Κοινωνικές συνέπειες στο οικογενειακό περιβάλλον

Οι κοινωνικές συνέπειες από την ύπαρξη ατόμου με προβλήματα στην όραση είναι οι παρακάτω :

- α) Οι γονείς ενδεχομένως να επιφορτιστούν αρνητικά, λόγω κριτικής του κοινωνικού περιβάλλοντος (διαστρεβλωμένες επιστημονικές απόψεις --«αμαρτίαι γονέων»- μεταφυσικές αποφάνσεις. Αυτή η αρνητική φόρτιση οδηγεί είτε στην υπερπροστασία είτε στην απόρριψη του ατόμου με προβλήματα όρασης.
- β) Η άγνοια στο χειρισμό των βρεφών και των παιδιών με ειδικές ανάγκες, οδηγεί σε εμπειρικές, επιστημονικά μη τεκμηριωμένες αντιμετωπίσεις (δημιουργία συναίσθηματος κοινωνικής αδικίας).
- γ) Η υπέρβαση του προβλήματος καθεαυτό, δημιουργεί το «συναίσθημα κλειστής ομάδας» (γκέτο).
- δ) Απομακρύνεται η οικογένεια από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, λόγω του ότι γίνεται «στόχος» το τυφλό παιδί.

4. Κοινωνικές συνέπειες στο άτομο με προβλήματα όρασης

Οι κοινωνικές συνέπειες στα άτομα με προβλήματα στην όραση είναι πολλαπλές. Κατά πρώτον, έχει σημασία το συναίσθημα αποδοχής ή απόρριψης. Υπάρχουν -δυστυχώς- περιπτώσεις, κατά τις οποίες τα τυφλά άτομα απομακρύνονται από τους δικούς τους, οι οποίοι απλά εισπράττουν κάποιο επίδομα. Σ' άλλες περιπτώσεις απορρίπτονται από τη

¹⁰ Βλ. Frankenhauser M.: "Stress" στο R.L. Gregory's (ed) "The Oxford companion to the mind", Oxford U P., 1989.

θέση του οικογενειακού μέλους και εγκαταλείπονται σε δημόσια ή ιδιωτικά ιδρύματα. Τέλος, σε ορισμένες περιπτώσεις η υπερπροστατευτικότητα παρεμποδίζει την ανάπτυξη φυσιολογικών δεξιοτήτων ή ειδικών ικανοτήτων.

Κατά δεύτερο λόγο, υπάρχουν κοινωνικές συνέπειες από την ίδια την τύφλωση :

- α) Οι τυφλοί μαθητές δεν μπορούν ν' αναζητήσουν εύκολα παρέες ή να επιβάλλουν τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές εκδηλώσεις και οδηγούνται σε περιορισμένη «εξωστρεφή» κοινωνική λειτουργία, παραμένοντας σε κλειστές λίγο-πολύ ομάδες. (Μη ολοκλήρωση του κοινωνικού συναισθήματος).
- β) Σεξουαλική – ψυχολογική ολοκλήρωση : Έχει σχέση με το προηγούμενο, λόγω του ότι υπάρχει συγκεκριμένη δυσκολία προσπέλασης σε άλλα άτομα.
- γ) Η ψυχαγωγία των ατόμων με προβλήματα όρασης είναι προβληματική. Οι εκδηλώσεις είναι μάλλον ευκαιρίες επίδειξης ικανοτήτων των τυφλών, παρά πραγματικές «ψυχαγωγικές δημιουργίες». Αυτό φαίνεται καθαρότερα στη λίγη σημασία που δίνεται στη σωματική άσκηση και στην πρόκληση του συναισθήματος «φυσικής ευεξίας».
- δ) Οι αδυναμίες της νομοθεσίας, για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων αυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Οι βασικότερες διδακτικές-μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τεχνικές, οι οποίες κρίνονται απαραίτητες για την αποτελεσματικότερη διδασκαλία των επιμέρους μαθημάτων, στους μαθητές με προβλήματα όρασης.

Ελληνική Γλώσσα

Η κατάκτηση της μητρικής γλώσσας και η σωστή χρήση της, είναι κορυφαίας σημασίας για τα άτομα με προβλήματα όρασης, γιατί διευκολύνει την ισότιμη πρόσβασή τους στα μορφωτικά αγαθά και επιπλέον αναπληρώνει τις ελλείψεις τους σε άλλους τομείς και ιδιαίτερα στην όραση. Για το λόγο αυτό, η συστηματική γλωσσική καλλιέργεια και ανάπτυξη των ατόμων αυτών θα πρέπει να αποτελεί βασική επιδίωξη κατά τη διδασκαλία όλων γενικά των μαθημάτων.

Η αδυναμία των τυφλών να βλέπουν και να μιμούνται τις κινήσεις των χειλέων, του στόματος και της γλώσσας, τους μορφασμούς του προσώπου, καθώς και τις χαρακτηριστικές κινήσεις των χεριών και του σώματος κατά την ομιλία των άλλων, δεν τους βοηθά να μάθουν και να χρησιμοποιούν σωστά τον προφορικό λόγο, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν διαταραχές του λόγου και της ομιλίας σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι βλέποντες. Πάντως, η γλώσσα των τυφλών δεν είναι ελαττωματική, γιατί το μεγαλύτερο τμήμα της αποχτιέται δια μέσου της ακοής.

Στην ομαλή ανάπτυξη και εξέλιξη του λόγου των τυφλών, θετικό ρόλο παίζουν :

- α) Η εξάσκηση των μαθητών στη σωστή προφορά των γραμμάτων, των συλλαβών και των λέξεων, καθώς και η διορθωτική παρέμβαση, όταν υπάρχουν ειδικότερες διαταραχές του λόγου και της ομιλίας.
- β) Η εξάσκηση των μαθητών στη σωστή χρήση των λέξεων στον προφορικό και στο γραπτό λόγο (σωστή δομή των προτάσεων, σαφείς ερωτήσεις-απαντήσεις, ακριβολογία κ.ο.κ.)
- γ) Το θεατρικό παιχνίδι, η δραματοποίηση, το παιχνίδι των ρόλων, η άσκηση στη χρησιμοποίηση των κατάλληλων χειρονομιών και κινήσεων κατά την ομιλία, η παντομίμα, το θέατρο σκιών, το κουκλοθέατρο για τους μερικώς βλέποντες κ.α.
- δ) Η εξάσκηση των μαθητών :
 - στην ελεύθερη ανακοίνωση βιωμάτων,
 - στη διήγηση και αναδιήγηση
 - στη συνέχιση μισοτελειωμένων ιστοριών,
 - στην ανάπτυξη θεμάτων με δεδομένο βασικό λεξιλόγιο,
 - στις φανταστικές περιγραφές,
 - στη συγκράτηση των βασικών στοιχείων μιας περιγραφής ή ενός διαλόγου,
 - στη διεξοδική ή περιληπτική περιγραφή και παρουσίαση γεγονότων ή μιας ιστορίας που άκουσαν,
 - στην ενεργό συμμετοχή κατά το διάλογο,
 - στην καλλιγραφία (οι μερικώς βλέποντες) κ.ο.κ.

Οι τυφλοί μαθητές μαθαίνουν ανάγνωση και γραφή δια της αφής με το ανάγλυφο σύστημα Braille, που επινοήθηκε το 1824 από τον τότε δεκαπεντάχρονο Γάλλο τυφλό Louis/Λουδοβίκο Braille, από τον οποίο πήρε και το όνομά του.

Το Ελληνικό σύστημα Braille χρησιμοποιεί ως βασική φόρμα έναν πυρήνα από έξι ανάγλυφες κουκίδες-τελείες-στιγμές, το λεγόμενο εξάστιγμο. Οι κουκίδες αυτές είναι κατανεμημένες ανά τρεις σε δυο κάθετες και παράλληλες στήλες. Το κάθε στοιχείο του αλφαβήτου, τα δίψηφα φωνήεντα, τα σημεία στίξης, τα μουσικά σύμβολα, τα σύμβολα των Μαθηματικών, της Φυσικής και της Χημείας κ.ο.κ. σχηματίζονται από μέρος του πυρήνα των έξι ανάγλυφων κουκίδων (του εξάστιγμου) ή από συνδυασμό διαφορετικών στοιχείων. Ο αριθμός και η διάταξη των ανάγλυφων κουκίδων για κάθε σύμβολο, διαφέρουν. Με τις έξι αυτές κουκίδες είναι δυνατό να γίνουν 63 διαφορετικοί συνδυασμοί.

Η συμβατική γραφή είναι αδύνατο να διδαχτεί στους τυφλούς, οι οποίοι για πρακτικούς λόγους μαθαίνουν μόνο να υπογράφουν. Οι τυφλοί μαθαίνουν να γράφουν την ανάγλυφη γραφή Braille με την πινακίδα Braille, τη γραφομηχανή Braille και με ειδικά προσαρμοσμένα Computers. Πιο γνωστή και πιο λειτουργική είναι η γραφομηχανή Perkins Braille, η οποία κατασκευάστηκε για πρώτη φορά το 1931 στο Ινστιτούτο Τυφλών Perkins των Η.Π.Α., απ' όπου πήρε και το όνομά της. Η γραφομηχανή Braille έχει έξι πλήκτρα για τη γραφή των διαφόρων στοιχείων, τρία στο αριστερό μέρος που χρησιμοποιούνται από τα δάχτυλα (δείκτη, μέσο και παράμεσο) του αριστερού χεριού και τρία στο δεξιό μέρος που χρησιμοποιούνται από τα αντίστοιχα δάχτυλα του δεξιού χεριού.

Το σύστημα Braille δίνει τη δυνατότητα στους τυφλούς να έχουν ανά πάσα στιγμή το δικό τους βιβλίο, η δε εκμάθηση του συστήματος αυτού είναι κορυφαίας σημασίας γι' αυτούς. Η ανάγνωση και η γραφή με το σύστημα Braille βοηθά τους τυφλούς να έχουν μια ισότιμη, με τους βλέποντες, πρόσβαση στα μορφωτικά αγαθά και γενικότερα να έχουν ίσες ευκαιρίες σε όλους τους τομείς της ζωής.

Ειδικότερα, με την εκμάθηση του ανάγλυφου συστήματος Braille, οι τυφλοί :

- ✓ Βοηθούνται στην καλλιέργεια, ανάπτυξη και έκφραση της σκέψης,
- ✓ Γίνονται ικανοί να αντιλαμβάνονται, να ερμηνεύουν και να εκτιμούν την αντικειμενική και κοινωνική πραγματικότητα και να προσαρμόζονται ομαλά σ' αυτήν,
- ✓ Με τη βοήθεια όλων των υπόλοιπων αισθήσεων, μαθαίνουν σωστά τη δομή και λειτουργία της γλώσσας (ανάγνωση, γραφή, ορθογραφία, λεξιλόγιο, γραμματική, συντακτικό, προφορική και γραπτή έκφραση),
- ✓ Βοηθούνται αποτελεσματικά στην επιτυχή διεκπεραίωση των υποθέσεών τους, με μικρή ή/και καθόλου κοινωνική υποστήριξη. Βοηθούνται δηλαδή σημαντικά στην απόκτηση της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας τους, σε όλους του κοινωνικούς τομείς,
- ✓ Μπορούν να ικανοποιούν την επιθυμία τους για αυτοέκφραση, ανακοίνωση των σκέψεων, των συναισθημάτων, των θέσεων και των εμπειριών τους, καθώς και για λογοτεχνική έκφραση,
- ✓ Μπορούν να απολαμβάνουν το παραμύθι, το διήγημα, την ποίηση και γενικά τον έντεχνο λόγο,
- ✓ Γίνονται ικανοί να παίρνουν πληροφορίες, δηλαδή να ακούν και να κατανοούν τη γλώσσα των άλλων, προφορική ή γραπτή,

- ✓ Εφόσον δεν εμφανίζουν και πρόσθετες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τους παρέχεται η δυνατότητα να φοιτήσουν με επιτυχία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και να ειδικευτούν σε κάθε επάγγελμα, η άσκηση του οποίου δεν εμποδίζεται από τη μερική ή ολική έλλειψη της όρασης

Πριν από την έναρξη της συστηματικής διδασκαλίας της ανάγνωσης και της γραφής με το σύστημα Braille, είναι αναγκαίο να έχουν κατακτήσει οι μαθητές τις απαραίτητες προαναγνωστικές και προγραφικές δεξιότητες και ειδικότερα¹¹ :

1. Να κατακτήσουν τις βασικές τοπολογικές έννοιες :

- ❖ Να συνειδητοποιήσουν τη θέση των μελών του σώματός τους (Με επίδειξη στο ίδιο το σώμα του μαθητή, να διδαχτούν οι έννοιες : δεξιά-αριστερά, πάνω-κάτω, μπροστά-πίσω, ψηλά-χαμηλά, ανάμεσα κ.ο.κ.)
- ❖ Να μπορούν να περιγράφουν τις τοπολογικές σχέσεις μέσα στο χώρο, καθώς και πάνω σε μια επίπεδη επιφάνεια, όπως π.χ. δεξιά ή αριστερά από το τραπέζι, πάνω ή κάτω από το θρανίο, μπροστά ή πίσω από την πόρτα, ανάμεσα από το Γιώργο και το Νίκο κ.ο.κ.
- ❖ Να μπορούν να κάνουν σειροθετήσεις, π.χ. να σχηματίζουν σειρές από αντικείμενα ή σύμβολα, να συνεχίζουν τη σειροθέτηση σε μισοτελειωμένα υποδείγματα σειρών, να αναπτύσσουν από μόνοι τους σειρές με αλυσίδες από χάντρες, με ραβδάκια διαφόρων σχημάτων και μεγεθών κ.ο.κ.
- ❖ Να μπορούν να κάνουν σειρές με κατεύθυνση από αριστερά προς τα δεξιά και να τις περιγράφουν, να ασκούνται δια της

¹¹ Kultusministerkonferenz in der B.R.D., Empfehlungen für den Unterricht in der Schule für Blinde, Luchterhand Verlag, Darmstadt, 1979.

αφής στην τήρηση της κατεύθυνσης από αριστερά προς τα δεξιά, καθώς και στην εναλλαγή των σειρών κ.ο.κ.

2. Να μπορούν να αναγνωρίζουν και να ξεχωρίζουν αντικείμενα με την αφή :

- ❖ Να αναγνωρίζουν και να ξεχωρίζουν αντικείμενα, αρχίζοντας πάντα από τα μεγαλύτερα (τραπέζια, καρέκλες, παιχνίδια, οικιακές συσκευές κ.α.) και πηγαίνοντας βαθμιαία προς τα μικρότερα (ραβδάκια, χάντρες, βίδες, συνδετήρες κ.α.)
- ❖ Να μπορούν να αντιστοιχίζουν αντικείμενα που έχουν ίδιες απτικές ιδιότητες ή το ίδιο σχήμα και μέγεθος ή το ίδιο σχήμα αλλά διαφορετικό μέγεθος και αντίστροφα, το ίδιο δηλαδή μέγεθος και διαφορετικό σχήμα κ.ο.κ.
- ❖ Να ταξινομούν και να αντιστοιχίζουν αντικείμενα με βάση το υλικό κατασκευής τους, τη μυρωδιά που έχουν, τον ήχο που βγάζουν, τον τρόπο λειτουργίας τους, τη χρήση ή το σχήμα τους κ.ο.κ.

3. Να αποκτήσουν απτική ολική αντίληψη για τη μορφή και τη δομή του εξάστιγμου, το οποίο αποτελεί τη βασική μονάδα για την ανάγνωση και τη γραφή με το σύστημα Braille :

- ❖ Ύστερα από σχετική επίδειξη, να μπορούν να ταξινομούν αντικείμενα πάνω στη βασική φόρμα του εξάστιγμου, όπως π.χ. να ταξινομούν αντικείμενα μέσα σε έξι όμοια πλαστικά ποτήρια που έχουν τοποθετηθεί σε διάταξη όμοια μ' αυτή των κουκίδων του εξάστιγμου κ.ο.κ.
- ❖ Να μπορούν να κατανοούν και να περιγράφουν τα στοιχεία, με βάση τα οποία γίνεται η ταξινόμηση.

- ❖ Να περιγράφουν τα στοιχεία ή τα χαρακτηριστικά δεδομένης ταξινόμησης και να μπορούν να συνεχίζουν την ταξινόμηση αυτή με το ίδιο σκεπτικό ή την ίδια λογική σειρά.
4. *Να μπορούν να προσανατολίζονται πάνω σε φύλλο ειδικού χαρτιού που χρησιμοποιείται για τη γραφή Braille :*
- ❖ Να αναγνωρίζουν με την αφή ανάγλυφα σχήματα, διαγράμματα, εικόνες κ.α., ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους κ.ο.κ.
 - ❖ Να προσανατολίζονται στο φύλλο αυτό, όταν δεν υπάρχει κείμενο, αλλά παράλληλες σειρές από ανάγλυφες τελείες σε σχετικά μεγάλη απόσταση η μια από την άλλη.
 - ❖ Να μπορούν με τα δάχτυλα και των δύο χεριών να ψηλαφίζουν από αριστερά προς τα δεξιά ανάγλυφα σύμβολα της γραφής Braille, τα οποία είναι τοποθετημένα σε σειρά και να τηρούν την κατεύθυνση της σειράς, χωρίς να τη χάνουν. Μόλις φτάνουν στο τέλος κάθε σειράς, να μπορούν να ξαναβρίσκουν την αρχή της επόμενης και με τον ίδιο τρόπο να συνεχίζουν την ψηλάφηση όλων των σειρών της σελίδας.
 - ❖ Να αναγνωρίζουν με την αφή όμοια σύμβολα της γραφής Braille, να ξεχωρίζουν μεταξύ τους τα διαφορετικά και να μπορούν να κατανοούν διαφορετικές δομές από σειροθετήσεις συμβόλων (γραμμάτων, αριθμών, σχημάτων κ.α.). Κατά την ψηλάφηση των σειρών, να μπορούν να διαπιστώνουν υπάρχουσες διακοπές ή άλλες αποκλίσεις και να τις αναφέρουν.
5. *Να μπορούν να αναγνωρίζουν και να ταξινομούν όμοιους ήχους ή θορύβους, καθώς και να ξεχωρίζουν τους ανόμοιους*

6. Προγραφικές δραστηριότητες :

- ❖ Να βοηθηθούν να αποκτήσουν δύναμη και επιδεξιότητα στα χέρια με την άσκηση των δακτύλων τους σε δραστηριότητες, όπως π.χ. ζύμωνα, πλάσιμο, ψηλάφισμα αντικειμένων, διάφορα παιχνίδια με τα δάχτυλα, χτυπήματα στη γραφομηχανή Braille κ.ο.κ.
- ❖ Να βοηθηθούν να κατανοήσουν τη συνάφεια μεταξύ της καθεμιάς κουκίδας του εξάστιγμου, του αντίστοιχου πλήκτρου της γραφομηχανής Braille και του αντίστοιχου δακτύλου από κάθε χέρι που θα πρέπει να χτυπά το συγκεκριμένο πλήκτρο, ώστε να γραφεί η αντίστοιχη κουκίδα του εξάστιγμου. Αυτό π.χ. μπορεί να επιτευχθεί με την αρίθμηση από 1 έως 6 των κουκίδων του εξάστιγμου και την αντίστοιχη αρίθμηση των δακτύλων και των πλήκτρων της γραφομηχανής Braille

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΡΑΦΗΣ BRAILLE

αλφάβητο

δίφθογγοι

σημεία στίξης

κόμμα τελεία ερωτη- θαυμα- από- > άνω αποσιωπητικά
 ματικόν, στικόν! στρόφος τελεεία >

εισαγωγικά παρένθεση μέση ενωτικό σημείο τόνος διπλή
 " " () - - κεφα- λαλού τελεεία:

αριθμοί

αριθμο-
δείκτης

αριθμητικά σημεία

θήση-αρίθμηση κουκκίδων εξάστιγμου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΓΩΓΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

Το μάθημα αυτό είναι βασικό συστατικό στοιχείο του σχολικού προγράμματος για παιδιά με προβλήματα όρασης και αποτελεί ενιαίο διδακτικό τομέα, στον οποίο περιλαμβάνονται οι επιμέρους τομείς : Αγωγή Κινητικότητας, Προσανατολισμού και Δεξιοτήτων Καθημερινής Διαβίωσης.

1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ, ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Σκοπός του μαθήματος της Αγωγής Κινητικότητας, Προσανατολισμού και Δεξιοτήτων Καθημερινής Διαβίωσης, είναι να βοηθήσει τα άτομα με προβλήματα όρασης να αποκτήσουν την ικανότητα :

- Να κινούνται και να προσανατολίζονται στο περιβάλλον, καθώς και να αντιμετωπίζουν τις καθημερινές βασικές ανάγκες τους με αυτοπεποίθηση, ασφάλεια και ανεξαρτησία.
- Να αποκατασταθούν επαγγελματικά, καθώς και
- Να συμμετέχουν ενεργά, αυτόνομα και με ίσους όρους με τους άλλους συναθρώπους τους στην κοινωνική ζωή.

Κινητικότητα ή Διακίνηση είναι το σύνολο των τεχνικών και δεξιοτήτων, που καθιστούν κάποιον ικανό να κινείται σκόπιμα μέσα στο χώρο με ασφάλεια, άνεση και αυτοπεποίθηση. Η απόκτηση της ικανότητας για ανεξάρτητη και ασφαλή κίνηση συμβάλλει σημαντικά :

- Στην καλύτερη επεξεργασία και αφομοίωση όλων των πληροφοριών που προέρχονται από τις υπόλοιπες αισθήσεις.
- Στην ικανοποίηση μιας από τις βασικότερες ανάγκες του παιδιού, την ανάγκη για κίνηση, η οποία αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την πολύπλευρη ανάπτυξή του.
- Στην υποβοήθηση του παιδιού για την εξερεύνηση και τη γνωριμία του με το περιβάλλον.
- Στη μείωση των φόβων και των λοιπών συναισθηματικών εντάσεων, καθώς και στο ξεπέραςμα της κοινωνικής απομόνωσης των τυφλών και γενικά
- Στη λειτουργική, πλήρη και ολοκληρωμένη συμμετοχή του παιδιού σε όλες τις σχολικές, επαγγελματικές και κοινωνικές δραστηριότητες.

Προσανατολισμός είναι ο καθορισμός της θέσης του ατόμου σε σχέση με το περιβάλλον, με τη βοήθεια και χρήση των υπόλοιπων αισθήσεων. Η εκπαίδευση στον προσανατολισμό, βοηθά τα άτομα με προβλήματα όρασης να παίρνουν στοιχεία από το περιβάλλον, ώστε να μπορούν να δημιουργούν ένα νοητό χάρτη που θα τα βοηθά να γνωρίζουν κάθε φορά που βρίσκονται. Οι βασικότερες επιμέρους δραστηριότητες του μαθήματος αυτό είναι οι ακόλουθες¹² :

- ✓ Η ανάπτυξη της αντίληψης του σώματος (σωματική αυτογνωσία)
- ✓ Η σωστή στάση και κίνηση του σώματος
- ✓ Η καλλιέργεια, ανάπτυξη και επαύξηση της διαφορικής και εκλεκτικής ικανότητας της υπολειπόμενης όρασης, καθώς και των υπόλοιπων αισθήσεων
- ✓ Η αντίληψη του χώρου και ο σωστός προσανατολισμός μέσα σ' αυτόν
- ✓ Η εκμάθηση τρόπων προστασίας του σώματος

¹² Βλ. Πολυχρονουπούλου-Ζαχαρόγεωργα Στ., Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες, Αθήνα 1995

- ✓ Η εκμάθηση τεχνικών ασφαλούς κίνησης, η οποία μπορεί να γίνεται αυτοτελώς ή με συνοδό ή με τη χρησιμοποίηση των μέσω μαζικής μεταφοράς
- ✓ Η εκμάθηση της χρήσης του «λευκού» μπαστουνιού κατά την κίνηση
- ✓ Η εκμάθηση τρόπων καλής συμπεριφοράς κατά την κίνηση μέσα στην κυκλοφορία
- ✓ Η ετοιμότητα για αποδοχή βοήθειας από τους άλλους
- ✓ Η απόκτηση ικανότητας για ασφαλή διακίνηση σε μια άγνωστη διαδρομή, με τη χρήση προφορικών οδηγιών κ.ο.κ.

Δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης (ΔΚΔ) : Ο τομέας αυτός αποσκοπεί στο να αποκτήσουν τα άτομα με προβλήματα όρασης βασικές συνήθειες, δεξιότητες και τεχνικές, που θα τα βοηθήσουν να ξεπεράσουν μερικά ή ολικά τις δυσκολίες στην καθημερινή ζωή, χωρίς να είναι αναγκαία η συνεχής παρουσία και βοήθεια των άλλων. Η εκπαίδευση στις δεξιότητες αυτές περιλαμβάνει : γενικό νοικοκυριό, προσωπική φροντίδα και υγιεινή, χρήση ποικίλων τεχνικών βοηθημάτων, τεχνικές φαγητού, εξάσκηση των υπόλοιπων αισθήσεων κ.ο.κ.

Για τους ανωτέρω λόγους, η 15^η Οκτωβρίου καθιερώθηκε ως η Διεθνής Ημέρα του Λευκού Μπαστουνιού και ως Ημέρα αγωνιστικών κινητοποιήσεων και λοιπών επίσημων εκδηλώσεων, για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων των τυφλών.

2. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Η αγωγή Κινητικότητας, Προσανατολισμού και Δεξιοτήτων Καθημερινής Διαβίωσης θα πρέπει :

- α) να αρχίσει συνειδητά ακόμα και από την πρώιμη παιδική ηλικία
- β) να διδάσκεται στο σχολείο ως αυτοτελές μάθημα ή/και σε συνδυασμό με το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, οι δε βασικές του αρχές να διαποτίζουν ολόκληρο το σχολικό πρόγραμμα και επιπλέον
- γ) να συνεχίζεται και να ανανεώνεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του τυφλού

Η διδασκαλία του μαθήματος αυτού, θα πρέπει να είναι εξατομικευμένη και να διαφοροποιείται ανάλογα με (Ενημερωτικό Φυλλάδιο Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, 1998) :

- ❖ Την εναπομείνασα όραση (τυφλοί-αμβλύωπες ή μερικών βλέποντες),
- ❖ Την ηλικία εμφάνισης των προβλημάτων όρασης (εκ γενετής ή μεταγενέστερα),
- ❖ Την παρούσα ηλικία του τυφλού ατόμου (παιδιά-ενήλικες-ηλικιωμένοι),
- ❖ Τη νοητική ικανότητα, την προηγούμενη σχετική γνώση και εμπειρία κ.ο.κ.,
- ❖ Τη διάθεση και χρήση των κατάλληλων τεχνικών βοηθημάτων (μπαστούνια, ομιλούντα είδη, ηλεκτρονικά βοηθήματα, βοηθήματα για τις δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης κ.λ.π.) καθώς και
- ❖ Την κατάσταση και λειτουργικότητα των υπόλοιπων αισθήσεων

Για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων κινητικότητας, προσανατολισμού και καθημερινής διαβίωσης στα παιδιά με προβλήματα όρασης και ιδιαίτερα στα τυφλά, έχουν επινοηθεί διάφορες μέθοδοι και τεχνικές, όπως είναι : η ανεξάρτητη κίνηση χωρίς τεχνική βοήθεια, η κίνηση με τη βοήθεια του βλέποντος συνοδού ή ειδικά εκπαιδευμένου συνοδευτικού σκύλου, η κίνηση με τη χρήση του μεγάλου λευκού μπαστουνιού κ.ο.κ.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε με σχετική λεπτομέρεια στις μερικότερες επιδιώξεις του μαθήματος αυτού :

2.1 Στο Νηπιαγωγείο

2.1.1 Σωματογνωσία : Είναι η συνειδητοποίηση του σώματος ως όλου, αλλά και των μερών αυτού. Ειδικότερα, ο μαθητής αναγνωρίζει, δείχνει και ονομάζει τα μέλη του σώματος.

2.1.2 Κινήσεις του σώματος ως όλου και των μερών αυτού : Κινήσεις του κορμού, καθώς και των άνω και κάτω άκρων, βάδισμα, τρέξιμο και πήδημα, ανάβαση και κατάβαση σκάλας, παίγνιδι, προσανατολισμός, ελεύθερες απλές γυμναστικές ασκήσεις, ασκήσεις μέσα στην ομάδα κ.ο.κ.

2.1.3 Βασικές έννοιες χώρου : Δεξιά-αριστερά, πάνω-κάτω, εμπρός-πίσω κ.ο.κ.

2.1.4 Βασικές έννοιες μεγέθους : Μικρό-μεγάλο, κοντό-μακρύ κ.ο.κ.

2.1.5 Βασικές έννοιες χρόνου : Πρωί-μεσημέρι-απόγευμα-βράδυ, τώρα-πριν, σήμερα-χτες-αύριο κ.ο.κ.

2.1.6 Αγωγή επιμέρους αισθήσεων (βλ. στο επόμενο Κεφάλαιο)

2.2 Στις τέσσερις πρώτες τάξεις Δημοτικού

2.2.1 Επαύξηση της αντιληπτικής ικανότητας της ακοής

Ο μαθητής :

- Αναγνωρίζει, κατονομάζει και διακρίνει θορύβους, όπως π.χ. της μηχανής μικρού επιβατικού αυτοκινήτου, λεωφορείου, φορτηγού, μοτοποδηλάτου, ποδηλάτου, σειρήνας, φρεναρίσματος, φλας αυτοκινήτου κ.ο.κ.
- Διακρίνει την ένταση και τη χροιά των διαφόρων θορύβων.

- Αναγνωρίζει και κατονομάζει τις πηγές των θορύβων μέσα στην κυκλοφοριακή πραγματικότητα, καθώς και από μαγνητόφωνο.
- Δείχνει και κατονομάζει την κατεύθυνση και την πορεία της κατεύθυνσης των θορύβων.

2.2.2 Επαύξηση της απτικής αντίληπτικής ικανότητας του χεριού

Ο μαθητής :

- Αντιλαμβάνεται την ποιότητα της επιφάνειας των τοίχων, όπως π.χ. αν είναι επενδυμένοι με διάφορους τύπους ταπετσαρίας (λείους, σαγρέ κ.α.), σοβατισμένοι κ.α.
- Διακρίνει διάφορα υλικά, όπως π.χ. διάφορα είδη χαρτιών, υφασμάτων κ.α.
- Διακρίνει ιδιότητες διαφόρων υλικών, όπως π.χ. λείο, τραχύ, πορώδες, σχεδιογραφημένο με ανάγλυφα σχέδια κ.α.
- Ψηλαφίζει με σκόπιμες, συστηματικές απτικές κινήσεις, αναγνωρίζει, διακρίνει και περιγράφει βασικές γεωμετρικές επιφάνειες και γεωμετρικά σώματα.
- Αναγνωρίζει τη μορφή και την κατάσταση των δρόμων της γειτονιάς του στη φυσική τους μορφή, όταν του δίνεται σε ανάγλυφο περίγραμμα ή σε σχέδιο.

2.2.3 Επαύξηση της αντίληπτικής ικανότητας του ποδιού

Ο μαθητής :

- Αναγνωρίζει και διακρίνει διάφορα υλικά του εδάφους (δαπέδου), όπως π.χ. είναι : ασφαλτος λεία ή τραχεία, πλάκες, πλακάκια, χαλίκια, πέτρες, γρασίδι, έδαφος μαλακό ή σκληρό, κράσπεδο πεζοδρομίου κ.ο.κ.
- Ταξινομεί τα διάφορα υλικά του εδάφους (δαπέδου) ανάλογα με τη χρήση τους.

- Αντιλαμβάνεται την ύπαρξη σκάλας, τις κλίσεις του εδάφους (ανηφόρα-κατηφόρα-καμπύλη), τις εισόδους-εξόδους διαφόρων κτιρίων, ράμπες, λακκούβες κ.ο.κ.
- Ασκείται στην αντίληψη δια της αφής με γυμνό πόδι, όταν φοράει κάλτσες, παπούτσια ή τροχοπέδιλα κ.ο.κ.

2.2.4 Προσανατολισμός στο χώρο

Ο μαθητής :

- Αναγνωρίζει και κατονομάζει τοπολογικές έννοιες μέσα στο χώρο, καθώς και πάνω σε αντικείμενα ή πρόσωπα, χρησιμοποιώντας ακριβή γλωσσική διατύπωση.
- Αναγνωρίζει και κατονομάζει κινητικές κατευθύνσεις, όπως π.χ. προς τα εμπρός, πίσω, κάτω ή πάνω, πλάγιες ή παράλληλες κ.ο.κ.
- Διακρίνει τις έννοιες ευθεία-δεξιά-αριστερά κ.τ.λ., καθώς επίσης σημειώνει και χρησιμοποιεί τις σχετικές κατευθύνσεις.

2.2.5 Κατανόηση και ερμηνεία διαφόρων καταστάσεων της κίνησης

Ο μαθητής :

- Διακρίνει διαφορετικές ταχύτητες, όπως π.χ. αργά-γρήγορα, αργότερα-γρηγορότερα, πολύ αργά-πέρα πολύ αργά, πολύ γρήγορα-πέρα πολύ γρήγορα, επιτάχυνση-επιβράδυνση κ.α.
- Εκτιμά την ταχύτητα διερχόμενων οχημάτων.
- Αντιλαμβάνεται από την ταχύτητα και από τον χαρακτηριστικό θόρυβο τους ελιγμούς των διαφόρων οχημάτων, όπως π.χ. στροφή, προσπέραση κ.ο.κ.

2.2.6 Προσοχή και αντίδραση

Ο μαθητής :

- Κατανοεί ότι η ασφαλής συμμετοχή στην κυκλοφορία, απαιτεί μεγάλη προσοχή προς τους άλλους ανθρώπους που κυκλοφορούν, στους κανόνες κυκλοφορίας, στις διαφορετικές

ταχύτητες των οχημάτων, στην ταχύτητα κίνησης του ίδιου του τυφλού, στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις της κυκλοφορίας, λόγω π.χ. ανωμαλιών του εδάφους/δρόμου, βροχής, χιονόπτωσης, καταιγίδας κ.ο.κ.

- Παρατηρεί, περιγράφει και κατανοεί την προσοχή που δείχνουν τόσο οι άλλοι όσο και ο ίδιος, π.χ. γνωρίζει : την επίδραση του αλκοόλ, της αϋπνίας και της κόπωσης στην κυκλοφορία, ότι δεν πρέπει να παίζει ή να συζητά στη μέση του δρόμου, τις ιδιαίτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν όλοι και ιδιαίτερα οι τυφλοί κατά την κυκλοφοριακή συμμόρφωση κ.ο.κ.

2.2.7 Συντονισμός κινήσεων του τυφλού και του βλέποντος συνοδού

Ο μαθητής :

- Μαθαίνει να επικοινωνεί, να συνεννοείται και να συνεργάζεται με τον βλέποντα συνοδό.
- Πιάνει χαλαρά τον συνοδό του από το πάνω μέρος του βραχίονα, ώστε να μπορεί να ακολουθεί τις κινήσεις του, χωρίς δυσκολίες.
- Κατά την κίνηση, κατανοεί και ακολουθεί τις προφορικές οδηγίες του βλέποντος συνοδού.
- Στους πολυσύχναστους δρόμους, στα πεζοδρόμια και στα στενά περάσματα κάνει ελιγμούς, χωρίς να ξεκολλάει το χέρι του από το βραχίονα του βλέποντος συνοδού. (Εικόνα 1)

Εικόνα 1

Πηγή: Πανελλήνια Ένωση Αμφιβληστροειδοπαθών, Ενημερωτικό Φυλλάδιο, 2001

- Πιάνει το συνοδό του από το άλλο μπράτσο, όταν υπάρχουν συνεχή εμπόδια προς την πλευρά που βαδίζει ο ίδιος, ώστε να βαδίζει πλησιέστερα προς τον τοίχο.
- Μαθαίνει να κάνει μεταβολή, όταν στέκεται ή κινείται («εν στάσει ή εν κινήσει»), χωρίς να αποσπάται από το συνοδό του.
- Συνεργάζεται με το συνοδό του, όταν περνά πόρτες.

2.2.8 Εφαρμογή τεχνικών αυτοτελούς κίνησης μέσα σε κτίρια ή στον αύλειο χώρο του σχολείου

Ο μαθητής :

- Στέκεται σωστά σε ασφαλές μέρος και χωρίς να εμποδίζει την κίνηση των άλλων, ώστε να αποφεύγει σωματικές συγκρούσεις μ' αυτούς, καθώς και ενδεχόμενους τραυματισμούς.
- Κινείται, γλιστρώντας ή κάνει πατινάζ, ακολουθώντας συγκεκριμένες ανάγλυφες γραμμές ή σχοινί που τον κατευθύνουν σωστά.
- Μπορεί να αλλάζει κατευθύνσεις κατά την κίνηση, κάνοντας στροφές ακριβείας, δηλαδή με ελεγχόμενες κινήσεις.
- Με βάση συγκεκριμένα σημεία προσανατολισμού, όπως π.χ. μια πόρτα, ένα παράθυρο κ.α., παίρνει κατεύθυνση, ξεκινά και συντονίζει τις κινήσεις του προς την κατεύθυνση αυτή με σωματική επαφή, π.χ. με τα χέρια, τις φτέρνες, τους γλουτούς ή την πλάτη.
- Περιεργάζεται και χρησιμοποιεί με ορθολογικό τρόπο (όχι άσκοπα και απρόσεκτα) τις πόρτες, τα παράθυρα, τις σκάλες κ.ο.κ., όταν, για παράδειγμα, ψάχνει το κουδούνι της πόρτας, όταν διατρέχει τα κάγκελα με την παλάμη, όταν ανεβοκατεβαίνει τις σκάλες, όταν ανοιγοκλείνει πόρτες ή παράθυρα κ.ο.κ.

2.2.9 Συμπεριφορά κατά την ομαδική κίνηση

Ο μαθητής :

- Εφαρμόζει τεχνικές βαδίσματος μαζί με άλλους, π.χ. βαδίζει στη γραμμή χέρι-χέρι με άλλον συμμαθητή ή σχηματίζοντας ζευγάρια ή ανθρώπινη αλυσίδα με λαβή από το μπράτσο κ.ο.κ.
- Συγκεντρώνει την προσοχή του στο χώρο της κυκλοφορίας.
- Υπακούει στις οδηγίες αυτού που επιβλέπει την ομαδική κίνηση.
- Δεν ξεκόβεται από την ομάδα.
- Διασχίζει το δρόμο γρήγορα και προσεκτικά, χωρίς να ξεκόβεται από την ομάδα.

2.2.10 Συμπεριφορά μέσα στην κυκλοφορία

Επειδή τα παιδιά, κατά την είσοδό τους στο σχολείο, συνήθως δεν έχουν επαρκείς γνώσεις και εμπειρίες από την κυκλοφοριακή πραγματικότητα, θα πρέπει να βοηθηθούν με ειδικές μεθόδους, τεχνικές και μέσα :

- ✓ Να εκδηλώσουν ενδιαφέρον και να γνωρίσουν το στενό και ευρύτερο περιβάλλον τους, να εξοικειωθούν μ' αυτό και στη συνέχεια να μάθουν να κινούνται κατά το δυνατόν ελεύθερα μέσα σ' αυτό ως πεζοί και ως χρήστες των μέσων συγκοινωνίας.
- ✓ Να μάθουν τους κανόνες και τα σήματα κυκλοφορίας και να ασκηθούν συστηματικά μέσα στην κυκλοφοριακή πραγματικότητα.
- ✓ Να γνωρίσουν και να συσχετίζουν τους παράγοντες της κυκλοφορίας.

2.3 Στις δυο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο

2.3.1 Εκμάθηση ειδικών τεχνικών για τη χρησιμοποίηση του λευκού μεγάλου μαστουνιού

Ο μαθητής :

- α) Μαθαίνει τη διαγώνια τεχνική, δηλαδή όταν βαδίζει να κινεί αριστερά-δεξιά το μαστούνι για τη διεύρυνση του χώρου που είναι μπροστά του. Με την τεχνική αυτή μαθαίνει να βαδίζει προς τα εμπρός, δεξιά ή αριστερά, ακολουθώντας συγκεκριμένη κατευθυντήρια γραμμή, όπως π.χ. σχοινί ή ξύλινη δοκό στο δάπεδο, ακμή πεζοδρομίου, οριακή γραμμή όπου ενώνεται το γρασίδι με την ασφαλτο, τοίχους, κάγκελα κ.α. Με την τεχνική αυτή μπορεί να προστατεύει αποτελεσματικά το σώμα του.
- β) Μαθαίνει την τεχνική των ελιγμών του σώματος, για να αποφεύγει εύκολα τα εμπόδια.
- γ) Μαθαίνει να διερευνά με την άκρη του μαστουνιού το χώρο που βρίσκεται μπροστά του και εξασφαλίζει έτσι γρήγορο και ευέλικτο βάδισμα.
- δ) Μαθαίνει να ανεβοκατεβαίνει σκάλες με τη χρήση του μαστουνιού, χωρίς να στηρίζεται με τα χέρια του, π.χ. στον τοίχο ή στα κάγκελα.
- ε) Για την αποφυγή ατυχημάτων, κρατά κάθετα το μαστούνι και βαδίζει με μειωμένη ταχύτητα, όταν η κυκλοφορία των πεζών είναι πολύ πυκνή ή όταν θέλει να προσπεράσει άλλον πεζό κ.ο.κ.
- στ) Μαθαίνει να κρατά και να προφυλάσσει το μαστούνι, αλλά και τους άλλους ανθρώπους, όταν κινείται με βλέποντα συνοδό.

- ζ) Μαθαίνει να διερευνά και να αναγνωρίζει με το μπαστούνι, χαρακτηριστικά σημεία προσανατολισμού.
- η) Για την προστασία των χεριών του, μαθαίνει να διερευνά πρώτα με το μπαστούνι και ύστερα να βάζει το χέρι του, π.χ. στο ηλεκτρικό κουδούνι του σπιτιού, στη μπετούγια της πόρτας κ.ο.κ.

2.3.2 Επαύξηση της διαφορικής και εκλεκτικής ικανότητας της αφής

Ο μαθητής :

- Διερευνά με το μεγάλο μπαστούνι τα διάφορα υλικά του δαπέδου και συμπεραίνει για το είδος τους.
- Μαθαίνει να αναγνωρίζει το προφίλ των δρόμων.
- Με βάση τις σχετικές παραστάσεις (π.χ. στο μαγνητικό πίνακα, με προπλάσματα οχημάτων, από πλαστικές απεικονίσεις κ.α.), κατανοεί πραγματικές καταστάσεις της κυκλοφορίας.
- Κατανοεί και χρησιμοποιεί ανάγλυφους χάρτες πόλεων, κρατών κ.λ.π.
- Προκειμένου να πάει κάπου, μαθαίνει να επιλέγει τα δρομολόγια με βάση την απόσταση, την ασφάλεια και τη χρονική διάρκεια.
- Μπορεί να διακρίνει κυκλοτερείς δρόμους.
- Από ένα απλό ανάγλυφο σκίτσο μπορεί να βγάλει γρήγορα συμπεράσματα σχετικά με την κυκλοφορία.

2.3.3 Επαύξηση της διαφορικής και εκλεκτικής ικανότητας της ακοής

Ο μαθητής :

- Μέσα από το γενικό θόρυβο της κυκλοφορίας, αναγνωρίζει και διακρίνει σημαντικά γι' αυτόν ηχητικά σήματα, όπως π.χ. τους θορύβους των μηχανών, κατά την κίνηση, το φρενάρισμα, την επιτάχυνση ή τη στάση των διαφόρων τύπων οχημάτων κ.ο.κ. Τα σήματα αυτά μπορεί να τα αναγνωρίζει, όταν βαδίζει παράλληλα ή αντίθετα. (Εικόνα 2)

Εικόνα 2

Πηγή: Πανελλήνια Ένωση Αμφιβληστροειδοπαθών, Ενημερωτικό Φυλλάδιο 2001

- Αντιλαμβάνεται τον προειδοποιητικό ρόλο της σειρήνας του αυτοκινήτου.
- Κατανοεί ότι το κορνάρισμα ή το σταμάτημα του αυτοκινήτου μπορεί να αποτελούν τρόπους επικοινωνίας του οδηγού με τον τυφλό.
- Συμπεραίνει για το είδος του οχήματος από τον χαρακτηριστικό θόρυβο της μηχανής του.
- Διασχίζει κάθετα το δρόμο, μόνο όπου υπάρχει φωτεινός σηματοδότης με/ή χωρίς εκπομπή ηχητικού σήματος ή απλές διαβάσεις πεζών.

- Κατανοεί ότι στις ήσυχες διασταυρώσεις και στους άδειους δρόμους πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός, γιατί εκεί η κυκλοφορία γίνεται ανεξέλεγκτα, οι οδηγοί και οι πεζοί εφησυχάζουν και επομένως οι κίνδυνοι να προκληθούν ατυχήματα είναι μεγαλύτεροι.
- Όταν μπορεί να κινηθεί αυτοτελώς, δεν απαιτεί τη βοήθεια των άλλων.
- Κάνει προσχεδιασμένους περιπάτους και εκδρομές για εξάσκηση, ώστε να μην βρεθεί απρόοπτα μπροστά σε εμπόδια ή δυσκολίες.

2.3.4 Δυνατότητα αλλαγής μεμαθημένων ενεργειών

Ο μαθητής :

- Εκτιμά, ανάλογα με τις περιστάσεις, πότε μπορεί να διασχίσει κάθετα ένα δρόμο.
- Εκτιμά την απόσταση και την ταχύτητα των πλησίον διερχομένων οχημάτων : εντός ή εκτός πόλεως, σε δρόμους που έχουν υποστεί ζημιές, σε χωματόδρομους κ.λ.π.
- Γνωρίζει πόσο φαρδύς είναι ένας δρόμος και πόσο χρόνο χρειάζεται να τον διασχίσει κάθετα : μετράει με βήματα, μετράει π.χ. μέχρι το 20 κ.λ.π.
- Γνωρίζει τεχνικές για να διασχίζει κάθετα τους δρόμους, όπως π.χ. ευθυγράμμιση με το κράσπεδο του πεζοδρομίου ή με την κατεύθυνση της κυκλοφορίας των οχημάτων, διέλευση ανάμεσα από παρκαρισμένα αυτοκίνητα κ.α.

2.3.5 Χρησιμοποίηση των μέσων μαζικής μεταφοράς

Ο μαθητής γνωρίζει :

- Τον τρόπο που θα καθίσει στο κάθισμα, καθώς και πως θα ζητήσει να του παραχωρήσουν θέση.

- Ότι οι πόρτες ανοίγουν και κλείνουν αυτόματα, γι' αυτό πρέπει να μάθει να βρίσκει : που είναι οι πόρτες, καθώς και οι μηχανισμοί που τις κάνουν να ανοιγοκλείνουν αυτόματα, που είναι τα «κουμπιά» που δίνουν σήμα στον οδηγό για στάση κ.ο.κ. (Εικόνα 3)

Εικόνα 3

Πηγή: Πανελλήνια Ένωση Αμφιβληστροειδοπαθών, Ενημερωτικό Φυλλάδιο 2001

- Την τακτική επιβίβασης-αποβίβασης, ενώ συνυπολογίζει και την αντίστοιχη τακτική των συνεπιβατών του.
- Να χρησιμοποιεί κυλιόμενες σκάλες.

3. ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

Θα αναφερθούμε παρακάτω μόνο σε ορισμένες δεξιότητες, όπως π.χ. δεξιότητες γενικού νοικοκυριού, προσωπικής φροντίδας και υγιεινής, αυτοεξυπηρέτησης στο τραπέζι, στην κουζίνα, στην τουαλέτα κ.α. :

3.1 Δεξιότητες γενικού νοικοκυριού :

- Απόλυτη τάξη μέσα στο σπίτι, για την εύκολη εξεύρεση των διαφόρων αντικειμένων.
- Φροντισμένα και σε καλή κατάσταση : έπιπλα, ηλεκτρικές και υδραυλικές εγκαταστάσεις, λοιπές συσκευές κ.λ.π.
- Εξασφάλιση τηλεφωνικής εγκατάστασης.
- Λήψη μέτρων κατά της κλοπής (κλειδαριές ασφαλείας, συναγερμός κ.α.).

- Σύναψη συμβολαίων κατά της πυρκαγιάς, πλημμυρών, σεισμών κ.α.
- Τακτοποίηση δωματίου.
- Σιδέρωμα, ράψιμο κ.ο.κ.
- Καθαριότητα, σκούπισμα, απόρριψη σκουπιδιών και
- Άλλες σχετικές δεξιότητες.

3.2 Δεξιότητες προσωπικής φροντίδας και υγιεινής :

- Σωματική καθαριότητα αγοριών και κοριτσιών-κοινές συνήθειες και δεξιότητες : μπάνιο, συχνό πλύσιμο χεριών, φροντίδα των δοντιών, λούσιμο μαλλιών, καθαρά και περιποιημένα νύχια χεριών και ποδιών, καθαρά αυτιά και μύτη, καθαριότητα-υγιεινή των γεννητικών οργάνων, αλλαγή νυκτερινών ενδυμάτων, αλλαγή ενδυμάτων γενικά, αλλαγή παπουτσιών, χρήση καθρέφτη κ.ο.κ.
- Σωματική καθαριότητα κοριτσιών : καθαριότητα στον καιρό της περιόδου, περιποίηση προσώπου και μαλλιών, αποτρίχωση μασχάλης, προσώπου και ποδιών, χρήση αποσμητικών και καλλυντικών, αλλαγή εσωρούχων κ.ο.κ.
- Ρούχα-παπούτσια : ανάλογα με την περίπτωση (παιγνίδι, σχολείο, χορός, εργασία, επίσκεψη, εκκλησία, εκδρομή κ.α.), την εποχή, την ώρα (πρωί-βράδυ), τη λογική εξέλιξη της μόδας, τη σωματική διάπλαση του καθενός, το σωστό συνταίριασμα των χρωμάτων, την ποιότητα, την οικονομική κατάσταση του καθενός κ.ο.κ.
- Φροντίδα ρούχων και παπουτσιών : διατήρηση της καθαριότητας, ξεσκόνισμα, δίπλωμα και κρέμασμα ρούχων, πλύσιμο και σιδέρωμα ρούχων (στη λεκάνη, στο σπιτικό

πλυντήριο, στο καθαριστήριο), κατάλληλο βάψιμο των παπουτσιών και τοποθέτησή τους στην παπουτσοθήκη κ.ο.κ.

3.3 Δεξιότητες και συνήθειες στο τραπέζι :

Οι μαθητές μαθαίνουν :

- Να πλένουν τα χέρια τους πριν και μετά το γεύμα, χωρίς να πρέπει να τους το ζητήσουν.
- Να κάθονται με σωστό τρόπο στο τραπέζι.
- Όταν δεν τρώνε μόνοι τους, να περιμένουν ν' αρχίσουν το φαγητό μαζί με τους άλλους.
- Να χρησιμοποιούν άνετα και με μέτρο το αλάτι, τη ζάχαρη και τα μπαχαρικά.
- Να πίνουν με τον κατάλληλο τρόπο νερό, καφέ, τσάι, γάλα, αναψυκτικά, διάφορα ποτά κ.ο.κ.
- Να τρώνε με το σωστό τρόπο ρευστή ή στερεά τροφή, σαλάτες, φρούτα κ.α., χρησιμοποιώντας κατάλληλα το κουτάλι, το μαχαίρι, το πιρούνι, την πετσέτα κ.ο.κ.

Τονίζεται η μεγάλη σημασία που έχει για την υγεία και την εμφάνιση, η λήψη της κατάλληλης τροφής σε ποιότητα και ποσότητα. Δίνεται ένας κατάλογος με τα βασικά είδη διατροφής του ανθρώπου, καθώς και ένα στοιχειώδες διαιτολόγιο.

3.4 Δεξιότητες και συνήθειες στην κουζίνα :

Οι μαθητές μαθαίνουν :

- Να κινούνται και να προσανατολίζονται άνετα στο χώρο της κουζίνας.
- Να τοποθετούν με τάξη τα έπιπλα, τις ηλεκτρικές συσκευές, τα κουταλοπίρουνα και ό,τι άλλο υπάρχει σε μια κουζίνα, ώστε να

γνωρίζουν επακριβώς που βρίσκεται το καθένα και να τα βρίσκουν εύκολα και γρήγορα.

- Στοιχειωδώς τη δομή και τη λειτουργία, καθώς και τον τρόπο χρήσης και περιποίησης των διαφόρων συσκευών και λοιπών υλικών της κουζίνας.
- Να φτιάχνουν καφέ, γάλα, τσάι, γλυκά, διάφορα φαγητά κ.ο.κ.
- Να ρυθμίζουν με πρακτικούς τρόπους τις αναλογίες των υλικών που χρησιμοποιούν κάθε φορά για το μαγείρεμα των διαφόρων φαγητών, το φτιάξιμο καφέ κ.α. (π.χ. 1 κανάτα νερό, 1 κουτάλι του γλυκού αλάτι, 2 ποτήρια του κρασιού λάδι, 3 χούφτες φασόλια κ.ο.κ.).
- Να χρησιμοποιούν τις υπόλοιπες αισθήσεις σωστά, ώστε να αντιλαμβάνονται , π.χ. την οσμή ή τη γεύση των φαγητών και των άλλων ειδών διατροφής με τη γλώσσα ή την όσφρηση, το βρασμό του νερού με την ακοή, τα καλά ή χαλασμένα φρούτα με την αφή ή/και την όσφρηση κ.ο.κ.
- Να αποφεύγουν ενδεχόμενους κινδύνους κατά τη χρήση των διαφόρων συσκευών, από φαγητά πολύ ζεστά κ.ο.κ.
- Να στρώνουν και να καθαρίζουν το τραπέζι, να σερβίρουν τα διάφορα είδη φαγητών, να καθαρίζουν την κουζίνα, να πλένουν τα πιάτα κ.ο.κ.

3.5 Δεξιότητες και συνήθειες στην τουαλέτα :

Οι μαθητές μαθαίνουν :

- Να κλείνουν την πόρτα, όταν μπαίνουν στην τουαλέτα.
- Να παίρνουν τη σωστή θέση στην τουαλέτα, ανάλογα με το είδος της σωματικής τους ανάγκης και το φύλο.
- Να μην έρχονται σε επαφή με βρώμικα είδη υγιεινής, όπως π.χ. σε κοινόχρηστες τουαλέτες κ.α.

- Να χρησιμοποιούν το χαρτί υγείας και το μπιντέ.
- Να τραβούν το καζανάκι της τουαλέτας.
- Να πλένουν τα χέρια τους με νερό και σαπούνι και να σκουπίζονται, πριν βγουν από την τουαλέτα.
- Να διατηρούν το χώρο της τουαλέτας καθαρό.

3.6 Αναγνώριση, διάκριση και κατονομασία των μεταλλικών και χάρτινων νομισμάτων

3.7 Χρήση ραδιοφώνου, τηλεόρασης, τηλεφώνου κ.ο.κ.

3.8 Χρήση ρολογιού (χειριού, επιτραπέζιων, ομιλούντων ή Braille κ.ο.κ.)

3.9 Οργάνωση ελεύθερου χρόνου

Η σωστή και προγραμματισμένη χρήση του ελεύθερου χρόνου δίνει νόημα και ενδιαφέρον για τη ζωή, αποτρέπει από άσκοπες, ανιαρές και πολλές φορές ψυχοφθόρες ενασχολήσεις, βοηθά σημαντικά στη διαμόρφωση κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς και συμβάλλει αποφασιστικά στη διατήρηση της ψυχικής ηρεμίας και ισορροπίας των μαθητών.

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΑΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΩ

(Ενημερωτικό Φυλλάδιο συνεργαζόμενων φορέων για τα άτομα που έχουν προβλήματα όρασης, 15-10-1999)

ΟΤΑΝ ΜΕ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ :

- Κάνε αισθητή σε μένα την παρουσία σου.
- Ρώτησέ με, αν χρειάζομαι βοήθεια.
- Και που θέλω να πάω.

ΟΤΑΝ ΜΕ ΣΥΝΟΔΕΥΕΙΣ :

- Άφησέ με να σε πιάσω ΕΓΩ.
- Να προπορεύεσαι ½ βήμα, έτσι σε ακολουθώ εύκολα.
- Κατά τη διαδρομή μας, μίλα μου άνετα, ενημέρωσέ με για τα χαρακτηριστικά κτίρια και σημάδια.
- Για να κινηθώ μόνος μου με τις οδηγίες σου, χρησιμοποίησε τις λέξεις : ΕΜΠΡΟΣ-ΠΙΣΩ, ΑΡΙΣΤΕΡΑ ή ΔΕΞΙΑ ΜΟΥ.
- Όταν απομακρύνεσαι, να μου το λες.

ΟΤΑΝ ΒΡΕΘΟΥΜΕ ΣΕ ΠΑΡΕΑ :

- Ρώτα με ευθέως για τις προτιμήσεις μου και τις απορίες σου που με αφορούν.
- Μίλησέ μου στο φυσικό τόνο της φωνής σου.

ΟΤΑΝ ΟΔΗΓΕΙΣ :

ΠΡΟΣΕΧΕ – ΣΤΑΜΑΤΗΣΕ ΕΓΚΑΙΡΑ.

Άφησε τη διάβαση πεζών ελεύθερη.
Εάν παρκάρεις πάνω στο πεζοδρόμιο
ΤΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ Ή ΤΟ ΜΗΧΑΝΑΚΙ ΣΟΥ ή
κλείνεις τις γωνίες στις διαβάσεις ή
αφήνεις εκτεθειμένα εμπορεύματα,
Βάζεις εμπόδια στο δικαίωμά μου να κινούμαι ανεξάρτητος.

Κοινή λογική και περισσότερη ευαισθησία είναι τα σπουδαιότερα στοιχεία για την κοινωνική και κυκλοφοριακή συμπεριφορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΥΦΛΩΝ

1. Ιστορική Αναδρομή

Άτομα με ειδικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων και των τυφλών, υπήρχαν από τη στιγμή της εμφάνισης του ανθρώπου ως ατόμου και αργότερα ως κοινωνίας, υπάρχουν και θα υπάρχουν και στο μέλλον. Η αντιμετώπισή τους όμως ήταν διαφορετική από εποχή σε εποχή, είχε ανέκαθεν και συνεχίζει να έχει άμεση σχέση με τις κυρίαρχες κάθε φορά φιλοσοφικές θεωρίες, επιστημονικές εξελίξεις, τις οικονομικοκοινωνικές δομές και τις συνακόλουθες αντιλήψεις και στάσεις της κοινωνίας.

Κατά το 18^ο αιώνα (Περίοδος Διαφωτισμού), αρχίζουν να γίνονται αποδεκτά τα α.μ.ε.α., ενώ ο κόσμος των δαιμόνων, των προκαταλήψεων, της σκληρότητας και της απόρριψης υποχωρεί σταδιακά και επισκιάζεται από το ενδιαφέρον για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες θεωρείται ευθύνη της Πολιτείας και περί το τέλος του 18^{ου} αιώνα άρχισαν να λειτουργούν σταδιακά, ειδικά απομονωμένα από τη γενική εκπαίδευση ιδρύματα, σχολεία και άσυλα, για την εκπαίδευση και φροντίδα αυτών των παιδιών. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα.

Η εκπαίδευση των τυφλών άρχισε πολύ νωρίτερα απ'αυτήν των μερικώς βλεπόντων. Το 1178 μ.Χ. ιδρύθηκαν στο Μέρμιγκεν της Σουηδίας και το 1620 μ.Χ. στο Παρίσι άσυλα για τυφλούς. Την ίδια εποχή άρχισαν να

λειτουργούν στη Δύση και άσυλα για την περίθαλψη των Σταυροφόρων που τυφλώθηκαν από τραχώματα στην Αίγυπτο.

Κατά το 18^ο αιώνα άρχισαν οι πρώτες προσπάθειες για συστηματική γενική και επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση των τυφλών. Έτσι, το 1784 μ.Χ. ιδρύθηκε στο Παρίσι από τον Valentin Hauy το πρώτο συστηματικό ειδικό σχολείο τυφλών, ενώ το 1825 ο τυφλός Γάλλος Luis Braille επινόησε και συστηματοποίησε το ομώνυμο ανάγλυφο σύστημα γραφής Braille.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, πραγματοποιήθηκαν πολλά διεθνή συνέδρια για την εκπαίδευση των τυφλών, άρχισε να διαφοροποιείται η εκπαίδευση των τυφλών που είχαν πολλαπλές ειδικές ανάγκες, επινοήθηκαν και χρησιμοποιούνται διάφορα ειδικά μέσα διδασκαλίας, άρχισε να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την εκπαίδευση ενηλίκων τυφλών, καθώς και νεοτυφλωθέντων κ.α.

Οι πρώτες ειδικές τάξεις για μερικώς βλέποντες, ιδρύθηκαν στο Boundary Lane της Αγγλίας το 1908 από τους Janes Kerr και Harmon, ενώ αργότερα ιδρύθηκαν τέτοιες τάξεις και σε άλλα σχολεία της Αγγλίας και της Σκωτίας. Στις Η.Π.Α., οι πρώτες ειδικές τάξεις για μερικώς βλέποντες, ιδρύθηκαν στη Βοστώνη (1913) και αργότερα στο Ινστιτούτο Perkins, καθώς και σε διάφορες χώρες της Ευρώπης. Οι τάξεις αυτές, αρχικά πήραν διάφορα ονόματα, όπως π.χ. τάξεις μυώπων ή ημιτυφλών, τάξεις συντηρήσεως των οφθαλμών, τάξεις για την προστασία της όρασης κ.α. η πρώτη δασκάλα για μερικώς βλέποντες, Helen Smith (1938), αναφέρει ότι αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες στην προσπάθειά της να πείσει τους γονείς να επιτρέψουν στα παιδιά τους να φοιτήσουν σε ειδικές τάξεις για μερικώς βλέποντες, κάτι που αργότερα ξεπεράστηκε.

Τα τελευταία χρόνια και ιδίως από τη δεκαετία του '60 και μετά, η στάση της κοινωνίας απέναντι στους ανάπηρους έχει πάρει μια θετική κατεύθυνση, παρ' ότι εξακολουθούν ακόμα να υπάρχουν σε σημαντικό βαθμό αρνητικές κοινωνικές αντιδράσεις προς αυτούς. Οι συναισθηματικά φορτισμένοι και κοινωνικά απορριπτικοί όροι «ανώμαλος», «απροσάρμοστος», «ηλίθιος», «μειονεκτικός», «αποκλίνων» κ.α., έχουν αντικατασταθεί από άλλους ηπιότερους και περισσότερο κοινωνικά αποδεκτούς, όπως π.χ. «ανάπηρος», «άτομο με ειδικές ανάγκες», «άτομο με μαθησιακές δυσκολίες», «άτομο ή πρόσωπο με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες» κ.α.. Η νέα αυτή ορολογία αντανακλά τις σύγχρονες τάσεις της ευρύτερης κοινωνίας για αναγνώριση των πολύπλευρων ικανοτήτων και δυνατοτήτων, καθώς και του δικαιώματος για παροχή ίσων ευκαιριών στα ανάπηρα μέλη της. Έτσι, οι ανάπηροι άρχισαν σιγά σιγά να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον επαναπροσδιορισμό της αναπηρίας, στη χάραξη πολιτικών και κοινωνικών παροχών προς τους ανάπηρους, στην εξάλειψη των διακρίσεων, στην εκπαίδευση, στο επάγγελμα και στη ζωή, στην ταύτιση της «ελίτ» των α.μ.ε.α. με τη «μάζα» των ανάπηρων, στην αλλαγή της στάσης της κοινωνίας αλλά και των ίδιων των ανάπηρων απέναντι στην αναπηρία, στην απαίτηση για παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, στην ψήφιση ευνοϊκής νομοθεσίας για τους ανάπηρους, στην κατάλληλη ενημέρωση της ευρύτερης κοινωνίας, στη δημιουργία αναπροσαρμογών στους χώρους της εκπαίδευσης, της εργασίας και γενικότερα σε όλους τους δημόσιους χώρους κ.τ.ο.

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, άρχισαν και στη χώρα μας να δημιουργούνται οι πρώτες εστίες οργάνωσης της εκπαίδευσης των τυφλών, κυρίως από τον ιδιωτικό και φιλανθρωπικό τομέα, καθώς και από την Εκκλησία. Η ιδιωτική πρωτοβουλία, ως το τέλος του

μεσοπολέμου αλλά και αργότερα, ήταν θεμελιωμένη κυρίως στο συναίσθημα του οίκτου και είχε ως στόχο την κλειστή προστασία των τυφλών σε ιδρύματα για εσωτερικούς μαθητές και των δύο φύλων, όπου τους παρέχονταν ειδική αγωγή και εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση και περίθαλψη. Μερικοί από τους λόγους που οδήγησαν τις διάφορες ομάδες ιδιωτών, φιλόanthρωπων και της Εκκλησίας να έχουν το προβάδισμα έναντι του κράτους στον τομέα της ειδικής αγωγής των τυφλών και γενικότερα των α.μ.ε.α. είναι οι εξής¹³ :

- Το παράδειγμα σχετικών πρωτοβουλιών σε χώρες της Δύσης.
- Η ανικανότητα, αδιαφορία ή αδυναμία του επίσημου κράτους να αναλάβει τις ευθύνες του.
- Ανιδιοτελείς φιλοδοξίες μεμονωμένων ή ομάδων πολιτών, της Εκκλησίας κ.α. για προσφορά φιλανθρωπικού έργου.
- Ιδιοτελείς φιλοδοξίες μεμονωμένων ή ομάδων πολιτών, της Εκκλησίας και άλλων οργανώσεων, για προβολή και άσκηση άτυπης εξουσίας στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.
- Η προσφυγή των οικογενειών και των ίδιων των τυφλών προς την ιδιωτική πρωτοβουλία που, κατά κανόνα, είχε την οικονομική ευχέρεια για παροχή βοήθειας προς τα άτομα αυτά.

2. Σχολές και ιδρύματα τυφλών στην Ελλάδα

A. Οίκος Τυφλών

Οι πρώτες προσπάθειες για την εκπαίδευση των τυφλών στη χώρα μας άρχισαν το 1906 με την ίδρυση του **Οίκου τυφλών** Καλλιθέας, που περιελάμβανε σχολείο και οικοτροφείο και λειτουργούσε μέχρι το 1979 ως φιλανθρωπικό σωματείο της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Από το 1979,

¹³ Βλ. Στασινός Δ.Η.: «Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα» Εκδ. GUTENBERG, Αθήνα 1991

ύστερα από επίμονους και σκληρούς αγώνες των τυφλών, γίνεται Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και μετονομάζεται σε **Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.)**, το οποίο εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας-Πρόνοιας και έχει ως σκοπό την εφαρμογή εκπαιδευτικών και αποκαταστασιακών προγραμμάτων, καθώς και την παροχή πολυποίκιλων υπηρεσιών προς τους τυφλούς από 3-22+ ετών.

Το Κ.Ε.Α.Τ. Καλλιθέας

Βασικός σκοπός του Κ.Ε.Α.Τ. είναι η άρτια εκπαίδευση και επιμόρφωση παιδιών με προβλήματα όρασης, σε όλους τους τομείς ανάπτυξης.

Επιμέρους στόχος είναι η ένταξή τους, από την παιδική ηλικία, στην κοινωνία. Με την εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων, ολοκληρώνεται η προσωπικότητά τους και αποκτάται η πλήρης ανεξαρτησία τους.

Στο Κ.Ε.Α.Τ. λειτουργεί οικοτροφείο, όπου διαμένουν μαθητές Νηπιαγωγείου, Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου, που κατάγονται από την επαρχία, όπου μέσα σε οικογενειακή ατμόσφαιρα τους παρέχεται φροντίδα από ειδικό προσωπικό-επιμελητές, επί 24ωρου βάσεως. Το οικοτροφείο λειτουργεί μόνο κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους.

Κατά τις απογευματινές κυρίως ώρες, παρέχει στα παιδιά διάφορα προγράμματα όπως :

- 1ο. Τμήμα χειροτεχνίας : Εδώ λειτουργούν τα λεγόμενα προεπαγγελματικά εργαστήρια :
 - α) εργαστήριο υφαντικής
 - β) εργαστήριο καλαθοπλεκτικής
 - γ) μικροχειροτεχνημάτων

- 2ο. Τμήμα οικιακής οικονομίας : Λειτουργεί από το 1985 και περιλαμβάνει μαθήματα :
- α) αυτοεξυπηρέτησης (πλύσιμο, σιδέρωμα ρούχων, συνδυασμό χρωμάτων)
 - β) διακόσμηση, τάξη, καθαριότητα σπιτιού
 - γ) εκμάθηση χρήσης ηλεκτρικών ειδών
 - δ) μαγειρική
 - ε) ζαχαροπλαστική
- 3ο. Πρόγραμμα κεραμικής και γλυπτικής : Είναι κι αυτό ένα προεπαγγελματικό τμήμα, που αν υπήρχαν κατόπιν οι κατάλληλες επαγγελματικές σχολές για να συνεχίσουν τα παιδιά, θα μπορούσαν να ασχοληθούν με ένα τέτοιο επάγγελμα
- 4ο. Πρόγραμμα διδασκαλίας Θεωρητικής μουσικής – Ευρωπαϊκής μουσικής – Βυζαντινής μουσικής : Είναι μαθήματα για όλα τα παιδιά του Κέντρου, από τη Β' Δημοτικού μέχρι την Γ' Λυκείου. Όσα από τα παιδιά έχουν κλίση στη μουσική, τους δίδονται γνώσεις, ώστε να προχωρήσουν για Καθηγητές μουσικής.
- 5ο. Πρόγραμμα κινητικότητας : Επίσης στο Κ.Ε.Α.Τ. λειτουργούν οι υπηρεσίες :
- α) Αναγνωστήριο – Τυπογραφείο
 - β) Φροντιστήρια (Μαθημάτων Γυμνασίου-Λυκείου, Ξένης γλώσσας)
 - γ) Κοινωνική υπηρεσία
 - δ) Ψυχολογική υπηρεσία
 - ε) Παιδαγωγική υπηρεσία
 - στ) Βιβλιοθήκη – Ταινιοθήκη

Επίσης, από το φθινόπωρο του 1985, λειτουργεί το Προνηπιακό τμήμα. Δέχεται παιδιά ηλικίας 3 έως 5 χρόνων, με σκοπό την παροχή

συμβουλευτικής υποστήριξης στις οικογένειες, για τη σωστή αντιμετώπιση του προβλήματος, καθώς και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του παιδιού, με στόχο την ομαλή προσαρμογή του.

Στο Κ.Ε.Α.Τ. λειτουργεί Ειδικό Νηπιαγωγείο και Δημοτικό Σχολείο, που υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας. Οι μαθητές διδάσκονται όλα τα μαθήματα που προβλέπονται από το αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας, με τη χρήση γραφής Braille. Με τη διάθεση ειδικού προσωπικού (παιδαγωγούς, ψυχολόγους, κοινωνική λειτουργό), το Κ.Ε.Α.Τ. στηρίζει την εκπαίδευση των μαθητών, με στόχο την κοινωνική και πνευματική ανάπτυξή τους, παρέχοντας επίσης υλικο-τεχνική κάλυψη. Στα προγράμματα του Κ.Ε.Α.Τ. είναι και η δημιουργία μιας μονάδας, για την περίθαλψη και ειδική θεραπευτική αγωγή, ατόμων τυφλών με πολλαπλές αναπηρίες (νοητική καθυστέρηση, εγκεφαλοπάθειες, αυτισμό κλπ.)

Η μονάδα αυτή λειτούργησε στις αρχές του 1984, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Στεγαζόταν εκεί που σήμερα στεγάζεται το Αναγνωστήριο-Τυπογραφείο. Δεχόταν άτομα ανεξάρτητα φύλου, ηλικίας 3-25 χρόνων περίπου.

Λειτουργούσαν 3 τμήματα :

- Τμήμα εσωτερικών παιδιών
- Τμήμα ειδικής αγωγής για εξωτερικά παιδιά
- Τμήμα επισκέψεων και ειδικής αγωγής κατ' οίκον

Τη μονάδα αυτή πλαισίωναν ειδικευμένοι επιστήμονες όπως : Κοινωνικός λειτουργός, Ψυχολόγος, Ψυχίατρος, Παιδίατρος, Ειδικοί

Παιδαγωγοί και Θεραπευτές. Όμως η μονάδα αυτή δεν λειτουργεί προσωρινά.

Άλλα προγράμματα του Κ.Ε.Α.Τ. είναι η κατ' οίκον αγωγή και συμβουλευτική γονέων, των οικογενειών που τα παιδιά τους είναι δύσκολο ή αδύνατο να έρθουν στο Κέντρο για την παρακολούθηση του Δημοτικού Σχολείου.

Η κατ' οίκον αγωγή περιλαμβάνει, εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής Braille, αισθητηριακές ασκήσεις, γνωριμία με διάφορες έννοιες.

Προς τους γονείς των εξωτερικών μαθητών γίνεται διδασκαλία Braille, με σκοπό να μπορούν να βοηθούν στη μελέτη των παιδιών τους, πιο αποτελεσματικά.

Το Κ.Ε.Α.Τ. παρέχει δωρεάν σε κάθε μαθητή, με μορφή δανειστικής βιβλιοθήκης, σχολικά βιβλία ή κασέτες. Επίσης, σε κάθε μαθητή παρέχεται μηχανή Braille, κασετόφωνο, πινακίδα και μπαστούνι ή άλλα εκπαιδευτικά όργανα.

Επίσης, οι τυφλοί γονείς μπορούν να προμηθεύονται βιβλία Braille, σχολικά ή λογοτεχνικά, για να μπορούν να βοηθούν τα βλέποντα παιδιά τους.

Τα τελευταία χρόνια το Κ.Ε.Α.Τ., προσπαθεί να εφαρμόσει το πρόγραμμα του «περιπατητικού δασκάλου». Δηλαδή, ένας εκπαιδευτικός αναλαμβάνει να επισκέπτεται τα διάφορα σχολεία όπου φοιτούν μαθητές τυφλοί. Ο ρόλος του είναι να βοηθάει τους εκπαιδευτικούς του σχολείου να αντιμετωπίζουν σωστά τον τυφλό μαθητή, να δίνει οδηγίες και να

λύνει τις απορίες και τα προβλήματα που πιθανόν προκύπτουν από την παρουσία του τυφλού μαθητή στο σχολείο βλεπόντων.

Σήμερα, λειτουργεί υπό την αιγίδα του Κ.Ε.Α.Τ. και Σχολή Τηλεφωνητών. Στη Σχολή αυτή μπορούν να φοιτήσουν τυφλοί, γραμμένοι στο μητρώο τυφλών, μετά από αίτησή τους, εφόσον δεν πάσχουν από άλλη αναπηρία, που να αποτελεί εμπόδιο για την εκπαίδευσή τους. Η φοίτηση είναι δωρεάν. Οι απόφοιτοι της Σχολής αυτής προσλαμβάνονται ως τηλεφωνητές σε Υπηρεσίες, Οργανισμούς ή Επιχειρήσεις

B. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών

Το 1932 ιδρύθηκε ο «*Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών*» (Π.Σ.Τ.), με έδρα την Αθήνα, ο οποίος έχει εγγεγραμμένα περίπου 5.000 τακτικά μέλη και είναι ο επίσημος κοινωνικο-συνδικαλιστικός φορέας των ατόμων με προβλήματα όρασης στη χώρα μας, καθώς και ο αποκλειστικός εκπρόσωπός τους στην Εθνική Συνομοσπονδία των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (ΕΣΑΕΑ) και σε όλες τις Ευρωπαϊκές και διεθνείς οργανώσεις, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Παγκόσμια Ένωση τυφλών. Στον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών λειτουργούν οι υπηρεσίες : Διοικητικών και Οικονομικών, Κοινωνική, Κινητικότητας, Προσανατολισμού και Δεξιοτήτων καθημερινής διαβίωσης, Ομιλούντων βιβλίων, Επαγγελματικού προσανατολισμού και αποκατάστασης, Πολιτιστικών προγραμμάτων (χορωδία Βυζαντινής και Δημοτικής μουσικής, συγκρότημα ποικίλης μουσικής νέων κ.α.), Διεθνών σχέσεων και Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, Αθλητικών δραστηριοτήτων κ.α.

Γ. Φάρος τυφλών της Ελλάδος

Το 1946 ιδρύθηκε ο «Φάρος Τυφλών της Ελλάδος» (Φ.Τ.Ε.), ο οποίος είναι Ν.Π.Ι.Δ., μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εποπτευόμενος από το Υπουργείο Υγείας-Πρόνοιας και έχει ως σκοπό τη μείωση των συνεπειών της τύφλωσης και την ανάπτυξη των λοιπών ικανοτήτων των τυφλών, την επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση, καθώς και την κοινωνική τους ένταξη.

Ο «Φάρος» έχει πολλά προγράμματα. Μεταξύ των δραστηριοτήτων του είναι :

- α) Προστατευόμενα εργαστήρια παραγωγής σκουπών και βουρτσών, όπου τυφλοί εργάτες απασχολούνται καθημερινά, αμοιβόμενοι και ασφαλιζόμενοι, σύμφωνα με τις εθνικές συλλογικές συμβάσεις, ακριβώς όπως και οι βλέποντες εργάτες.
- β) Ειδικό τυπογραφείο παραγωγής ειδικών βιβλίων στο σύστημα Braille.
- γ) Πλήρες και άρτια εξοπλισμένο STUDIO ηχογραφήσεως ομιλούντων βιβλίων, σε κασέτες και ταινίες.
- δ) Δανειστική βιβλιοθήκη, μέσω της οποίας διακινούνται βιβλία προς τους τυφλούς.
- ε) Εκδίδει τα δυο περιοδικά (ένα ποικίλης ύλης για ενήλικες και ένα παιδικό την «ANEMH») σε γραφή Braille που υπάρχουν στην Ελλάδα και διανέμονται δωρεάν σε τυφλούς σ' όλη τη χώρα.
- στ) Διαθέτει συμβουλευτική υπηρεσία προσαρμογής νεοτυφλωθέντων ατόμων και καθοδήγησης γονέων τυφλών παιδιών.
- ζ) Κοινωνική υπηρεσία που παρακολουθεί τους τυφλούς και τις οικογένειές τους
- η) Τμήμα Πληροφορικής και Κέντρο πληροφόρησης HANDYNET

Στο «Φάρο» υπάρχει από το 1984 και το μοναδικό στην Ελλάδα «Μουσείο Αφής»¹⁴.

Δ. Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο ΗΛΙΟΣ» Σχολή Τυφλών

Το 1948 συστάθηκε στη Θεσσαλονίκη σωματείο με την επωνυμία «**Οργάνωση Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος**», με τη φροντίδα του οποίου άρχισε να λειτουργεί από το 1950 πλήρες ιδιωτικό δημοτικό σχολείο τυφλών, υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας-Πρόνοιας.

Η Σχολή Τυφλών διαχωρίστηκε από την Οργάνωση Προστασία Τυφλών Βορείου Ελλάδος το 1973, οπότε συστάθηκε το **Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο ΗΛΙΟΣ»** - Σχολή Τυφλών, που λειτουργεί ως Ν.Π.Ι.Δ., υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας-Πρόνοιας.

Σκοπός του Ιδρύματος, βάσει του Β.Δ. 48/73, είναι :

1. α) Η λειτουργία και ανάπτυξη Σχολής για τυφλά παιδιά της Βορείου Ελλάδας
 - β) Η ανάληψη ευθυνών –στο μέτρο των δυνατοτήτων του- Κοινωνικής Πρόνοιας, για την κοινωνική ένταξη των τυφλών της Β.Ελλάδας
 - γ) Η γενική επαγγελματική μόρφωση των τυφλών παιδιών
2. Το Ίδρυμα παρέχει δωρεάν τις υπηρεσίες του στα τυφλά παιδιά.

¹⁴ Το «Μουσείο Αφής» το 1988 έλαβε τον «έπαινο του Ευρωπαϊκού Μουσείου της χρονιάς» ανάμεσα σε 70 άλλα ευρωπαϊκά μουσεία. Είναι ένα από τα 4-5 Μουσεία στον κόσμο στο είδος του. (Βλ. Ενημερωτικό φυλλάδιο ΦΑΡΟΥ ΤΥΦΛΩΝ, 1999)

Στη Σχολή Τυφλών «Ο ΗΛΙΟΣ» λειτουργεί οικοτροφείο, που στεγάζει άτομα ηλικίας 5-20 χρόνων, των οποίων οι οικογένειες μένουν εκτός πόλης Θεσ/νίκης.

Το Ίδρυμα παρέχει στα παιδιά διάφορα προγράμματα όπως :

α) Φροντιστήρια (εξατομικευμένα μαθήματα, ομαδικά μαθήματα, παρακολούθηση στην κατ'ιδίαν μελέτη, συνεργασία με τους Καθηγητές των δημοσίων σχολείων που φοιτούν οι τυφλοί μαθητές, συνεργασία με άλλες υπηρεσίες της Σχολής και με τους γονείς)

β) Μάθημα ξένης γλώσσας

γ) Τμήμα προσανατολισμού – διακίνησης

Ακολουθείται η διαδικασία :

➤ Προετοιμασία εντοπισμός

➤ Προδιακίνηση

➤ Κυρίως διακίνηση

δ) Τμήμα Φυσικής Αγωγής

ε) Τμήμα Γλυπτικής

στ) Τμήμα Μουσικής

ζ) Εργαστήρια Επαγγελματικής Κατάρτισης

Λειτουργούν : Εργαστήρια Καλαθοπλεκτικής, Υφαντικής, Πλεκτικής, Αγγειοπλαστικής-Γλυπτικής, όπου εκπαιδεύονται οι τρόφιμοι και μετά από ένα στάδιο εκπαίδευσης, όταν θεωρηθούν ικανοί, εντάσσονται στην παραγωγική διαδικασία.

Επίσης, στο Ίδρυμα «Ο ΗΛΙΟΣ» λειτουργούν και οι εξής Υπηρεσίες :

✓ Αναγνωστήριο – Τυπογραφείο

✓ Κοινωνική υπηρεσία

✓ Ψυχοπαιδαγωγικό τμήμα

✓ Βιβλιοθήκη – Ταινιοθήκη

Επίσης, λειτουργεί από το 1968, *Σχολή Τηλεφωνητών*. Εκεί διδάσκονται από έμπειρους Καθηγητές :

- α) Γραφή και ανάγνωση στο σύστημα Braille
- β) Εκμάθηση γραφομηχανής βλεπόντων
- γ) Αγγλική τηλεφωνική ορολογία
- δ) Θεωρία τηλεφωνίας

Διδάσκονται επίσης μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος.

Απαραίτητη προϋπόθεση εγγραφής στη Σχολή είναι : Απολυτήριο Λυκείου ή ισότιμης Τεχνικής Σχολής, αναγνωρισμένης από το Κράτος¹⁵.

Ε. Αγροτική και Τεχνική Λέσχη Τυφλών

Το 1989 ιδρύθηκε η «**Αγροτική και Τεχνική Λέσχη Τυφλών**» στα Σεπόλια Αττικής, η οποία έχει πάψει να λειτουργεί.

Το 1989 ιδρύθηκαν από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων : Ειδικό Νηπιαγωγείο και Δημοτικό Σχολείο στα Γιάννενα, αργότερα δε και στην Πάτρα. Επίσης, από το 1989 στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Μοσχάτου και από το 1990 στο 35^ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά, λειτουργούν συστηματικά προγράμματα συνεκπαίδευσης τυφλών και βλεπόντων μαθητών, τα οποία σήμερα έχουν επεκταθεί και άλλα 25 σχολεία της χώρας.

ΣΤ) Ελληνικό Κέντρο Κινητικότητας και Προσανατολισμού

Το 1993 ξεκίνησε τη λειτουργία του το «**Ελληνικό Κέντρο Κινητικότητας και Προσανατολισμού**» (ΚΕ.ΚΙ.ΠΡΟ.), για άτομα με

¹⁵ Βλ. Ενημερωτικό φυλλάδιο Ι.Π.Τ.Β.Ε., 1999

προβλήματα όρασης, το οποίο είναι Ν.Π.Ι.Δ., μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Τα βασικά προγράμματα του ΚΕ.ΚΙ.ΠΡΟ. είναι : Μαθήματα Κινητικότητας, προσανατολισμού και δεξιοτήτων καθημερινής διαβίωσης, Κατασκευή ανάγλυφων χαρτών, Εκπαίδευση στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών για παιδιά 10-16 ετών, Οργάνωση ομάδας εθελοντών, Υποστήριξη των οικογενειών των τυφλών, Εκπαίδευση νέων εκπαιδευτών κινητικότητας και προσανατολισμού κ.α.¹⁶.

Z. Επικοινωνία

Η «ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ» άρχισε να λειτουργεί από το Μάιο του 1995 και είναι αστική εταιρεία, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με εταίρους : τον Πανελλήνιο Σύλλογο Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Ατόμων με Προβλήματα Όρασης και Πρόσθετες Ειδικές Ανάγκες «ΑΜΥΜΩΝΗ», το Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών και τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών.

Η «ΑΜΥΜΩΝΗ» είναι το μόνο εξειδικευμένο κέντρο στη χώρα μας, το οποίο παρέχει υπηρεσίες προς τα άτομα με προβλήματα όρασης και πρόσθετες ειδικές ανάγκες (αυτισμό, ψυχιατρικά προβλήματα, επιληψία, κινητικές δυσκολίες, προβλήματα ακοής κ.ο.κ.), ηλικίας 6-27 ετών. Τα έσοδα του Κέντρου αυτού προέρχονται από έκτακτες επιχορηγήσεις του Υπουργείου Υγείας-Πρόνοιας, τα Ασφαλιστικά Ταμεία των ατόμων που εξυπηρετούνται, τις εισφορές των γονέων και ιδιωτικές χορηγίες. Στο Κέντρο λειτουργεί Κοινωνική Υπηρεσία και Ιατροπαιδαγωγικός σταθμός, ενώ τα εκπαιδευτικά-θεραπευτικά προγράμματα καταρτίζονται και υλοποιούνται από την Επιστημονική Επιτροπή, η οποία στελεχώνεται

¹⁶ Βλ. Ενημερωτικό φυλλάδιο ΚΕ ΚΙ.ΠΡΟ., 1998

από Παιδοψυχίατρο, Ψυχολόγο, καθώς και τους υπεύθυνους του ψυχοπαιδαγωγικού προγράμματος και της εργοθεραπείας.

Τα προγράμματα αυτά καλύπτουν τους τομείς : Ανάπτυξη γνωστικών λειτουργιών με έμφαση σε απλές πρακτικές γνώσεις, Αγωγή λόγου, Εργοθεραπεία, Μουσικοθεραπεία, Γυμναστική, Εκπαιδευτική κουζίνα, Κηπουρική, Εξωτερικές εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες κ.α.¹⁷.

Επίσης, υπάρχουν και άλλα ιδρύματα για ενήλικες τυφλούς, όπως :

- «Το Σπίτι της Χριστιανικής Αγάπης» στα Μελίσια Αττικής, το οποίο είναι Ν.Π.Ι.Δ. και παρέχει στέγη και τροφή σε ηλικιωμένες άπορες τυφλές γυναίκες.
- Το «Ίδρυμα Συλλόγου Φίλων των Τυφλών» στο Μαρούσι Αττικής, το οποίο παρέχει προστασία και περίθαλψη σε άπορες τυφλές γυναίκες και
- Το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών «Αγία Παρασκευή» στην Τρίπολη Αρκαδίας, το οποίο είναι Ν.Π.Ι.Δ. και παρέχει ηθική και οικονομική ενίσχυση, φιλοξενία και περίθαλψη σε άπορες τυφλές γυναίκες.

Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα, λειτουργούσε ως αυτόνομο εκπαιδευτικό σύστημα ως το 1981, σύμφωνα με τις σχετικές εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας και από το 1981 ως το 1985, σύμφωνα με το Νόμο 1143/1981. μετά όμως την ψήφιση του Νόμου 1566/1985 «Περί δομής και λειτουργίας της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», μέσα στον οποίο ενσωματώθηκαν και οι σχετικές με την Ειδική Αγωγή διατάξεις, καθώς και με το νέο Νόμο 2817/2000 «Για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις»,

¹⁷ Βλ. Ενημερωτικό φυλλάδιο Κ.Ε.Α.Τ. – Π.Σ.Τ., 1999

δόθηκε το επίσημο έναυσμα για τη λειτουργία προγραμμάτων σχολικής ενσωμάτωσης των μαθητών με ειδικές ανάγκες, το οποίο υλοποιείται σήμερα με τη λειτουργία 700 περίπου ειδικών τάξεων (τμημάτων ένταξης), την εφαρμογή πρότυπων προγραμμάτων σχολικής ενσωμάτωσης βαρήκοων και τυφλών κ.α.

Παρ' όλα όμως αυτά, δυστυχώς ακόμα και σήμερα, ο οίκτος και η απόρριψη βρίσκονται στην πρώτη γραμμή, σε πολλές χώρες του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας και απαιτείται διαρκής και συστηματική προσπάθεια για να ξεπεραστεί αυτό το σημαντικό και επίκαιρο κοινωνικοεκπαιδευτικό πρόβλημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

Πριν μιλήσουμε για το θέμα, θα πρέπει να σχολιάσουμε τη λέξη «ένταξη». Με τον όρο αυτό, εννοούμε την «ταξινόμηση μιας ομάδας μέσα στην κοινωνία και συγχρόνως τη διάταξή της, την κατάταξή της, στο χωρόχρονο της κοινωνικής πραγματικότητας»¹⁸.

Η υπόθεση της ένταξης των τυφλών παιδιών στα κανονικά σχολεία είναι ένα όνειρο και μια επιδίωξη αρκετών χρόνων. Στην Ελλάδα, η ένταξη των τυφλών μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν είναι κάτι το καινούργιο. Ποτέ δεν υπήρξε ειδικό γυμνάσιο ή λύκειο και εξ ανάγκης οι μαθητές με προβλήματα όρασης ανέκαθεν φοιτούσαν στα κανονικά σχολεία γυμνάσια και λύκεια.

Το γεγονός αυτό είχε συχνά αρνητικά αποτελέσματα, γιατί τα παιδιά εντάσσονταν στα σχολεία, χωρίς καμιά υποδομή. Δηλαδή χωρίς κατάλληλα βιβλία γραμμένα στη γραφή Braille, χωρίς να έχουν ειδική καθοδήγηση και φροντιστηριακή υποστήριξη, χωρίς οι καθηγητές που διδάσκουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση να έχουν τις στοιχειώδεις γνώσεις για την εκπαίδευση τυφλών μαθητών.

¹⁸ Γιώτα Παπαδάκη · Η φιλοσοφία και οι στόχοι της ένταξης, Αθήνα 1987

Επίσης έχει παρατηρηθεί, όταν φοιτούν πολλοί μαθητές με πρόβλημα όρασης στην ίδια τάξη, σχηματίζουν μεταξύ τους μια κλειστή ομάδα και δεν προσπαθούν να πλησιάσουν τους βλέποντες συμμαθητές τους. Στις περιπτώσεις δε, που είναι ένας μόνο τυφλός μαθητής, στην τάξη, από άγνοια ή οίκτο, πολύ συχνά μιλούν τη «θαυμαστή» αντίληψή του, ενώ τον κρίνουν με πολύ μεγάλη επιείκεια, συγκριτικά με τους άλλους (βλέποντες) συμμαθητές τους. Θεωρείται δε «εξαιρετικός» μαθητής, ακόμα και όταν στην πραγματικότητα δεν είναι.

Όμως η ένταξη μαθητών με πρόβλημα όρασης στα κανονικά γυμνάσια, έχει πολλές φορές και τη θετική της πλευρά : σημαντική αλλαγή στη νοοτροπία και τη συμπεριφορά των άλλων προς τους τυφλούς. Κι έχουμε επίσης παραδείγματα (εξαιρέσεις ;) τυφλών μαθητών που έχουν προσαρμοστεί και εναρμονιστεί στο σύνολο των βλέπόντων συμμαθητών τους.

Σήμερα η εκπαίδευση βρίσκεται σε μια εποχή αλλαγών και προσαρμογής σε νέες αντιλήψεις. Δείχνει περισσότερη κοινωνική κατανόηση και αποδοχή των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Τα παλιά κλισέ και οι ομαδοποιήσεις αποφεύγονται, με αποτέλεσμα να διαγράφονται καλύτερες προϋποθέσεις για την ομαλοποίηση και ολοκλήρωση της προσπάθειας, «ενσωμάτωσης» ή αλλιώς «ένταξης», παιδιών με ειδικές ανάγκες, στα κανονικά σχολεία της εκπαίδευσης.

Μετά από τις ΗΠΑ, οι προβληματισμοί άρχισαν και εδραιώθηκαν και σε χώρες της Δ. Ευρώπης όπως στη Βρετανία και τη Σουηδία, που μάλιστα τονίστηκε η αντισυνταγματικότητα της χωριστής εκπαίδευσης. Έτσι, επιχειρήθηκε και πέτυχε η συνεκπαίδευση στα κανονικά σχολεία ¹⁹.

¹⁹ Εισήγηση Ηλία Μαργιόλα, Θέμα : Φιλοσοφία και στόχοι της ενσωμάτωσης αποκλινόντων ατόμων στην κανονική εκπαίδευση, Ιούνιος 1987

Στόχοι της ένταξης των τυφλών παιδιών στα κανονικά σχολεία, είναι η αποϊδρυματοποίηση και γενικά η δημιουργία δυνατοτήτων ευκαιριών και συνθηκών καλύτερων από του Ειδικού Σχολείου.

Έτσι, ο μαθητής που δεν βλέπε, μέσα από την ένταξη, θα μπορέσει να συναναστραφεί με περισσότερα παιδιά της ηλικίας του, απ' ότι στο ειδικό σχολείο. Θα τσακωθεί, θα συνεργαστεί μαζί τους, για να είναι σε θέση να τα γνωρίζει και άρα, να μπορεί να τα συναγωνιστεί και να δουλέψει μαζί τους. Ο καθένας επιθυμεί και του είναι χρήσιμο να κάνει γνωριμίες και να δημιουργήσει φιλίες. Για τον τυφλό, αυτό είναι και απαραίτητο.

2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Το σημερινό θεσμικό πλαίσιο για την ειδική αγωγή, παρέχει τη δυνατότητα να ξεκινήσει πρόγραμμα ένταξης των τυφλών μαθητών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Σύμφωνα με την Εγκύκλιο Γ6/636 παρ. 3 : «τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, μπορούν να αναπληρώσουν τις ελλείψεις τους, αν ενταχθούν σε ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα, που οργανώνονται και παρέχονται :

- Μέσα από κανονική τάξη, από τον τακτικό δάσκαλο, αλλά δε εξατομικευμένη βάση
- Σε ειδικά τμήματα μέσα σε κανονικά σχολεία, όπου τα παιδιά φοιτούν όλες σχεδόν τις ώρες, επειδή παρουσιάζουν ειδικότερα και μονιμότερα προβλήματα
- Σε ειδικό σχολείο συγκεκριμένου τύπου, που αρμόζει περισσότερο στο κύριο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο μαθητής

Βασική Αρχή : «όσο το δυνατό περισσότερη και συστηματικότερη ειδική αγωγή στα παιδιά που την έχουν ανάγκη, παρεχόμενη μέσα στην κανονική τάξη ή το κανονικό σχολείο και μόνο σε εξαιρετικές και βαριές περιπτώσεις να παρέχεται σε ειδικά σχολεία».

«Πάντως (Εγκύκλιος Γ6/636, παρ.4) το μέγιστο ποσοστό παιδιών με ειδικές ανάγκες μπορεί να ενταχθεί στα προγράμματα του κανονικού σχολείου, ύστερα από μικρές σχετικές προσαρμογές. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο μελετά τη δημιουργία πλαισίων ειδικών αναλυτικών προγραμμάτων, όπου και θα καθορίζονται οι επίσημες κατευθυντήριες γραμμές, για την αντιμετώπιση των διαφόρων περιπτώσεων».

Επίσης, το άρθρο 32 του Ν. 1566, αναφέρει : «Στα άτομα που έχουν ειδικές ανάγκες, παρέχεται Ειδική Αγωγή, η οποία στα πλαίσια των σκοπών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης επιδιώκει ιδιαίτερα :

- Την ολόπλευρη και αποτελεσματική αξιοποίηση των δυνατοτήτων και ικανοτήτων τους.
- Την ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία.
- Την αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

Η Ειδική Αγωγή παρέχεται στα κανονικά σχολεία, στα οποία είναι ενταγμένα τα άτομα αυτά.

3. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

3.1 Το τυφλό νήπιο στο νηπιαγωγείο βλεπόντων

Η αρχή της ένταξης και των «ίσων ευκαιριών στη μάθηση» θα μπορούσε να αρχίσει από την προσχολική ηλικία. Κι αυτό, γιατί η περίοδος που το τυφλό παιδί αφήνει το οικογενειακό περιβάλλον και έρχεται για πρώτη φορά σε μεγαλύτερη κάπως επικοινωνία με το κοινωνικό σύνολο, είναι η

εποχή που πάει στο νηπιαγωγείο. Τότε αρχίζει να εντάσσεται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Είναι ένα κρίσιμο σημείο στη ζωή του παιδιού. Τότε δημιουργούνται ορισμένα προβλήματα, εξαιτίας της αλλαγής του τρόπου ζωής του νηπίου. Η αλλαγή αυτή και η μεταβολή των όρων διαβίωσης δεν θα πρέπει να είναι απότομη, ώστε η κοινωνική προσαρμογή να γίνει ομαλά και να έχει επιτυχία.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ομαλή κοινωνική προσαρμογή είναι :

α) Παράγων «τυφλό παιδί»

Το τυφλό παιδί που θα φοιτήσει στο νηπιαγωγείο βλεπόντων, θα πρέπει ν' ανταποκρίνεται στα επίπεδο των παιδιών του νηπιαγωγείου βλεπόντων, όσον αφορά τη νοητική ικανότητα και ψυχοσωματική ωριμότητα. Επίσης, από την οικογενειακή του ζωή να είναι σχετικά ικανό να αυτοεξυπηρετείται. Τότε, μ' αυτές τις βασικές προϋποθέσεις, μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί. Βέβαια, θα προηγηθεί επίσκεψη του παιδιού με τους γονείς του στο νηπιαγωγείο, σε χρόνο που δεν θα είναι οι άλλοι μαθητές. Το τυφλό παιδί, σ' αυτή τη φάση, θα συναντήσει μόνο τη νηπιαγωγό, η οποία θα του μιλήσει τρυφερά και θα το περιφέρει σε όλο το σχολείο και στο προαύλιο, μιλώντας του συνεχώς και εξηγώντας του σχετικά. Έτσι, όταν στη δεύτερη φάση το τυφλό παιδί συναντήσει τα άλλα παιδιά, θα μπορέσει να αντιμετωπίσει την περιέργειά τους και τις ερωτήσεις τους, με τη σκέψη ότι υπάρχει η δασκάλα του, που τη γνωρίζει, και που το παρακολουθεί και το προστατεύει.

β) Παράγων «νηπιαγωγός»

Βασική προϋπόθεση είναι, η νηπιαγωγός που θα δεχθεί στην τάξη της το τυφλό παιδί. Θα πρέπει να είναι ευαισθητοποιημένο άτομο, που να θέλει πραγματικά να βοηθήσει αυτόν το μαθητή της. Οφείλει να γνωρίζει, ότι ο

μαθητής που δεν βλέπει έχει τις ίδιες ανάγκες με τα βλέποντα παιδιά, με μερικές όμως ιδιαιτερότητες. Βασικά, ότι εκεί που τα βλέποντα παιδιά χρησιμοποιούν την όραση, αυτό που δεν βλέπει θα χρησιμοποιήσει την αφή και την ακοή. Επίσης, ότι χρειάζεται πιο πολλές εξηγήσεις για κάθε πράγμα. Παράλληλα, πρέπει να το «βομβαρδίζει» καθημερινά με ερεθίσματα. Τίποτε δεν πρέπει να θεωρείται αυτονόητο και δεδομένο. Το τυφλό παιδί, έχει την ανάγκη να βιώνει το κάθε τι και να ασκείται για να αποκτήσει τις εμπειρίες και τις γνώσεις που του είναι απαραίτητες. Όμως, μπορεί να συμμετέχει σε όλες τις σχολικές εκδηλώσεις, εκδρομές, γιορτές, παιχνίδια κ.λ.π.

γ) *Παράγων «γονείς των βλέπόντων μαθητών»*

Επειδή οι γονείς επηρεάζουν τα παιδιά τους, γι' αυτό η στάση τους είναι, ίσως, το σοβαρότερο εμπόδιο της μεικτής φοίτησης στο νηπιαγωγείο. Πριν γίνει οποιαδήποτε κίνηση για την ένταξη ενός τυφλού παιδιού στο νηπιαγωγείο βλέπόντων, θα πρέπει να συγκεντρωθούν οι γονείς των βλέπόντων νηπίων και να ενημερωθούν κατάλληλα από τους ειδικούς (νηπιαγωγό, σύμβουλο κ.λ.π.). Είναι ανάγκη να πειστούν οι γονείς αυτοί, ότι ούτε το παιδί τους θα αναστατωθεί ψυχικά, ούτε η εκπαίδευση του τυφλού νηπίου και ο χρόνος απασχόλησης της νηπιαγωγού με αυτό, θα είναι σε βάρος της εκπαίδευση του δικού τους παιδιού.

δ) *Παράγων «συμμαθητές»*

Οι μαθητές του νηπιαγωγείου, θα πρέπει να ξέρουν και να έχουν συζητήσει για τον ερχομό του τυφλού συμμαθητή τους. Και εφόσον δεν είναι προκατειλημμένοι από την οικογένεια, τον δέχονται συνήθως κατά φυσικό τρόπο.

Μαθητής του οποίου οι γονείς ή ο ίδιος (πιο δύσκολα) δεν συμφωνούν για την παρουσία του τυφλού συμμαθητή στην τάξη, καλό θα είναι να αλλάξει τμήμα, γιατί μόνο με την πειθώ και με ωραίο τρόπο θα προχωρήσει σωστά το πρόγραμμα ένταξης. Η επιβολή κι ο εξαναγκασμός, θα επιφέρουν αρνητικά αποτελέσματα.

ε) Παράγων «γονείς τυφλού μαθητή»

Οι γονείς του νηπίου που δεν βλέπει, θα πρέπει να θέλουν να στείλουν το παιδί τους σε νηπιαγωγείο βλέπόντων. Γι' αυτό, προηγείται ενημέρωση-συζήτηση. Αρκετοί γονείς τυφλών παιδιών, αντιμετωπίζουν με δέος μια τέτοια πρόταση. Φοβούνται ότι το παιδί τους θα αισθάνεται άσχημα και μειονεκτικά μέσα σε μια τάξη παιδιών που βλέπουν. Τελικά φαίνεται, ότι περισσότερο επηρεάζονται οι ενήλικοι και αυτοί δημιουργούν ψυχολογικές καταστάσεις, που δεν υπάρχουν στην ψυχή του μικρού παιδιού.

Το μέλλον ενός παιδιού που δεν βλέπει, εξαρτάται από την αυτοπεποίθηση που αποκτά το ίδιο και σ' αυτό σπουδαίο ρόλο παίζει πρώτα η οικογένεια και μετά το σχολείο. Είναι βασικό να μάθει να συμπεριφέρεται όπως τα βλέποντα αδέρφια του. Έτσι, η ένταξή του στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, θα είναι ευκολότερη.

Συμπέρασμα

Η ένταξη των τυφλών παιδιών στο νηπιαγωγείο είναι εφικτή, αρκεί να προσεχθούν οι παράγοντες που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Τονίζουμε όμως και πάλι, ότι το πρωταρχικό κριτήριο είναι το ίδιο το παιδί. Νήπια που παρουσιάζουν κάποια επιπρόσθετα προβλήματα όπως π.χ. κίνησης, αυτοεξυπηρέτησης, ομιλίας κ.λ.π., είναι προτιμότερο να φοιτήσουν σε ειδικό νηπιαγωγείο, γιατί χρειάζονται ειδική μεταχείριση.

3.2 Η εκπαίδευση του τυφλού παιδιού στο δημοτικό σχολείο βλεπόντων

Όπως είπαμε, οι σκοποί της εκπαίδευσης των τυφλών παιδιών στο δημοτικό σχολείο, αλλά και σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης γενικότερα, ταυτίζονται με τους σκοπούς των βλεπόντων. Μόνο τα διδακτικά μέσα και οι μέθοδοι διδασκαλίας αλλάζουν. Ο μαθητής που δεν βλέπει, μπορεί κάλλιστα, χρησιμοποιώντας τις υπόλοιπες αισθήσεις του και με την κατάλληλη βοήθεια, να αποκτήσει τις απαραίτητες γνώσεις και να αναπτύξει τις ικανότητές του και την προσωπικότητά του, όπως και οι βλέποντες συμμαθητές του.

Η υποχρεωτική στοιχειώδης εκπαίδευση, παρέχει τις βάσεις για την επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση, καθώς και την ενεργητική κοινωνική ένταξη του ατόμου. Δηλαδή, αλληλοαποδοχή μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

Η διαδικασία της κοινωνικής ένταξης των τυφλών, καλό είναι να αρχίζει από πολύ νωρίς, με κατάλληλο προγραμματισμό, πολλή σκέψη και μεθοδικότητα.

3.3 Προϋποθέσεις για ένα πρόγραμμα ένταξης

Για να ξεπεράσουμε τις δυσκολίες που θα προκύψουν και για να έχουμε επιτυχία σ' ένα πρόγραμμα ένταξης, θα πρέπει να προσέξουμε τα εξής :

α) Ποια παιδιά θα διαλέξουμε

Ένα χρόνο πριν την ένταξη, σε καθορισμένη επίσημη συγκέντρωση των δασκάλων και του ειδικού προσωπικού, θα γίνει διεξοδική συζήτηση και επιλογή τμήματος (ποια παιδιά θα ενταχθούν) και δασκάλου.

Οι τυφλοί μαθητές που θα φοιτήσουν σε σχολείο βλεπόντων, επιλέγονται με ορισμένα κριτήρια. Πρέπει να πληρούν τις παρακάτω βασικές προϋποθέσεις :

- Κανονική νοημοσύνη
- Ομαλή προσωπικότητα και παραδεκτή κοινωνική συμπεριφορά
- Ικανότητα για αυτοεξυπηρέτηση
- Κινητική αυτοτέλεια και ανεξαρτησία
- Ικανότητα για επικοινωνία με τους βλέποντες (τουλάχιστον προφορική)
- Ηλικία (ανάλογη με την βλεπόντων συμμαθητών)

Όσον αφορά την ηλικία από την οποία θα ξεκινήσει η ένταξη, οι γνώμες διχάζονται. Άλλοι πιστεύουν ότι οι μαθητές με προβλήματα όρασης πρέπει να πάρουν τη βασική ειδική εκπαίδευση στο ειδικό σχολείο, να είναι πρώτα κατάλληλα προετοιμασμένοι, ώστε να μπορούν να συναγωνίζονται ισάξια τους βλέποντες συμμαθητές τους και αργότερα να συνεχίσουν στο σχολείο βλεπόντων. Άλλοι πάλι νομίζουν, ότι πρέπει τα τυφλά παιδιά να ξεκινούν από το κανονικό σχολείο, γιατί πιστεύουν ότι είναι πιο δύσκολο να προσαρμοστούν σ' αυτό, όταν ήδη έχουν φοιτήσει μερικά χρόνια στο ειδικό σχολείο. Και οι δυο απόψεις έχουν κάποια βάση.

β) Ποιους δασκάλους θα επιλέξουμε

Οι δάσκαλοι που θα αναλάβουν αυτό το έργο, θα πρέπει να γνωρίζουν πολύ καλά το σύστημα Braille, να είναι ειδικευμένοι και να έχουν γνώσεις και εμπειρία σχετικά με τους τυφλούς και την εκπαίδευσή τους. Βασική προϋπόθεση, να έχουν ζήλο, θέληση και να πιστεύουν στο έργο που θα αναλάβουν.

γ) *Ενημέρωση των εμπλεκομένων μερών* (βλ. και παράγοντες για την ένταξη στο Νηπιαγωγείο)

Για τη σκοπιμότητα, την αναγκαιότητα και την αποτελεσματικότητα αυτής της ένταξης, πρέπει να έχουν ενημερωθεί υπεύθυνα, με πληρότητα και να έχουν συναινέσει :

- ✓ Οι ίδιοι οι τυφλοί μαθητές και οι οικογένειές τους
- ✓ Ο ειδικός δάσκαλος που θα στηρίζει την ένταξη
- ✓ Ο δάσκαλος του τμήματος υποδοχής
- ✓ Οι βλέποντες μαθητές και οι οικογένειές τους
- ✓ Ο διευθυντής και οι δάσκαλοι του δημοτικού σχολείου βλέπόντων, μέσα στο οποίο θα γίνει η ένταξη τυφλών μαθητών

Καλό είναι να δίνεται και ένα σχετικό ερωτηματολόγιο, ώστε να έχουμε τη γνώμη των εμπλεκομένων μερών. Για αντικειμενικές δε και αβίαστες απαντήσεις, το ερωτηματολόγιο να δίνεται ατομικά σε καθένα από τα εμπλεκόμενα μέρη, χωρίς όμως να αναγράφεται όνομα.

δ) *Εξασφάλιση της αναγκαίας υλικοτεχνικής υποδομής*

Απαιτείται ειδική διαμόρφωση διδακτηρίων, αιθουσών, επίπλων και εξασφάλιση διδακτικών μέσων και συσκευών, όπως μηχανές και μαγνητόφωνα.

ε) *Βιβλία*

Οι τυφλοί μαθητές πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με όλα τα σχολικά βιβλία σε γραφή Braille. Τα βιβλία αυτά, πρέπει να είναι ακριβώς ίδια σε περιεχόμενο, με τα βιβλία των βλέπόντων συμμαθητών τους.

στ) *Διδακτικό και λοιπό προσωπικό*

Απαιτείται η ύπαρξη του κατάλληλου διδακτικού και λοιπού προσωπικού, γιατί οι τυφλοί μαθητές χρειάζονται και ορισμένα ειδικά μαθήματα, όπως κινητικότητα, γραφομηχανή βλεπόντων κλπ. Δεν θα πρέπει δε σε καμιά περίπτωση, οι μαθητές που ακολουθούν πρόγραμμα ένταξης, να στερηθούν αυτά τα μαθήματα.

ζ) *Προσαρμογές στις μεθόδους διδασκαλίας*

Εδώ θα πρέπει να προσεχτούν ορισμένα βασικά σημεία :

- ✓ Οι οδηγίες που δίνονται προφορικά, να είναι πολύ ξεκάθαρες
- ✓ Ο δάσκαλος να μιλάει για ό,τι γράφει στον πίνακα και να γυρίζει το πρόσωπο προς τα παιδιά όταν μιλάει
- ✓ Ο θόρυβος στην τάξη να είναι χαμηλός, όταν υπαγορεύουμε σημειώσεις. Η γραφή σε μηχανή Braille είναι θορυβώδης και για ένα τυφλό παιδί είναι απαραίτητη η ησυχία για ν' ακούει καλά
- ✓ Οι δάσκαλοι στις τάξεις των βλεπόντων, να δίνουν στα τυφλά παιδιά αρκετό χρόνο για να τελειώνουν τις εργασίες τους

η) *Να έχουν τα παιδιά υποστήριξη από τους γονείς*

Είναι απαραίτητο οι γονείς να βοηθούν και να στηρίζουν με πολλούς τρόπους τα παιδιά τους που δεν βλέπουν. Όταν δεν μπορούν ή δεν θέλουν να τα βοηθήσουν, τότε συνήθως τα παιδιά παρουσιάζουν προβλήματα.

θ) *Συνεργασία με το ειδικό σχολείο*

Στο ειδικό σχολείο θα αναπτύσσονται νέα προγράμματα, θα δίνονται συμβουλές στους γονείς και θα διδάσκονται τα παιδιά ό,τι δεν θα διδαχτούν στο κανονικό σχολείο (π.χ. κινητικότητα, γραφομηχανή βλεπόντων κ.λ.π.)

ι) Προετοιμασία για την ένταξη

Ο δάσκαλος που θα συνοδεύει τα παιδιά στο σχολείο βλεπόντων, θα αναλάβει ένα χρόνο πριν την ένταξη, να προετοιμάσει τους τυφλούς μαθητές από μαθησιακής πλευράς (να μην υστερούν έναντι των βλεπόντων) και από πλευράς συμπεριφοράς και δραστηριότητας, να μην κάνουν τυφλισμούς, περίεργες κινήσεις κ.λ.π. και να μπορούν να τακτοποιούν μόνοι τους τις εργασίες τους και τα πράγματά τους.

ια) Συνεργασία τμήματος τυφλών και βλεπόντων

Ένα χρόνο πριν την ένταξη (στο στάδιο της προετοιμασίας), καλό είναι να γίνονται ανταλλαγές επισκέψεων και να συμμετέχουν σε κοινές εκδηλώσεις οι βλέποντες με τους τυφλούς μαθητές, ώστε να προετοιμάζονται για τη μελλοντική συνύπαρξή τους.

ιβ) Αναγνώριση του χώρου του σχολείου ένταξης

Ήδη ένα χρόνο πριν την ένταξη (στο στάδιο της προετοιμασίας), να αρχίσει το τυφλό παιδί να μαθαίνει τους χώρους του σχολείου ένταξης, να του γίνουν οικείοι, ώστε να μπορεί να κινείται άνετα μόνο του, χωρίς να χάνεται.

3.4 Άλλοι παράγοντες για την επιτυχία του προγράμματος της ένταξης

α) Το περιβάλλον : Θα πρέπει να υπάρχει χώρος για τα όργανα και το υλικό που χρησιμοποιεί το τυφλό παιδί κι επίσης μια αίθουσα, όπου ο ειδικός δάσκαλος θα μπορεί να εργάζεται μόνο με τους τυφλούς μαθητές που δεν βλέπουν, όταν παρουσιαστεί κάποια δυσκολία (π.χ. στην κατανόηση μιας διδακτικής ενότητας των Μαθηματικών κ.λ.π.)

- β) Πάντα να επιστρέφονται τα πράγματα στο ίδιο μέρος, για να μπορεί να τα βρίσκει το τυφλό παιδί, όταν τα χρειαστεί ξανά.
- γ) Να μην μετακινούνται τα έπιπλα στην τάξη, χωρίς πρώτα να ενημερωθούν οι τυφλοί μαθητές.
- δ) Το παιδί που δεν βλέπει πρέπει να εξερευνήσει όλη την αίθουσα και να του εξηγήσουμε τι υπάρχει και που βρίσκεται το κάθε τι.
- ε) Οι πόρτες να είναι πάντοτε ή τελείως ανοιχτές ή τελείως κλειστές. Διαφορετικά, κινδυνεύει το παιδί που δεν βλέπει, να χτυπήσει στη μισάνοιχτη πόρτα.
- στ) Το ίδιο ισχύει και για τα παράθυρα. Να είναι σταθερά και να μην ανοιγοκλείνουν.
- ζ) Να προσπαθήσουμε, στις τάξεις που φοιτούν τυφλοί μαθητές, να υπάρχουν σημειώσεις στο Braille, σε μέρη προσιτά.
- η) Οι βλέποντες συμμαθητές, να διδάχτουν την τεχνική του βλέποντα συνοδού. Τον τυφλό δεν το βοηθάει καθόλου να τον σπρώχνουν ή να τον τραβούν από εδώ κι από κει.
- θ) *Συνεργασία δασκάλου βλεπόντων με τον ειδικό δάσκαλο.* Ο ειδικός δάσκαλος προετοιμάζει τους τυφλούς μαθητές, για την ενότητα που θα διδάξει ο δάσκαλος βλεπόντων στην τάξη και μεταγράφει εκ των προτέρων στο σύστημα Braille τις σημειώσεις και ασκήσεις, που ο δάσκαλος της τάξης πρόκειται να δώσει στους μαθητές. Έτσι, τα παιδιά που δεν βλέπουν, θα μπορούν να

συμβαδίζουν με τα άλλα παιδιά και δεν θα αγωνίζονται να τα φτάσουν.

- ι) *Οι δάσκαλοι που θα ασχοληθούν με τα τυφλά παιδιά (ειδικοί και υποδοχής), πρέπει να ξέρουν :*
 - Οι τυφλοί δεν είναι ψυχικά απροσάρμοστοι ή νοητικά καθυστερημένοι, επειδή δεν βλέπουν.
 - Ίση μεταχείριση για βλέποντες και μη βλέποντες μαθητές. Γιατί το τυφλό παιδί χρειάζεται μεν ενθάρρυνση, για να αποκτήσει εμπιστοσύνη και αισιοδοξία, δεν χρειάζεται όμως μεροληπτική συμπεριφορά μέσα στην τάξη ένταξης. Διαφορετικά, θα κάνει τους βλέποντες συμμαθητές του είτε να το λυπούνται είτε να μην το αγαπούν.
 - Είναι πολύ βασικό και αναγκαίο, να γίνεται σωστή χρήση της ομιλίας. Να δίνουμε ξεκάθαρες οδηγίες και να αποφεύγουμε τα νοήματα, όταν υπάρχουν τυφλοί.
 - Τα παιδιά με μερική όραση, χρειάζονται ιδιαίτερη μεταχείριση, διαφορετική όμως από τα παιδιά που δεν βλέπουν καθόλου.
- ια) Όσο το δυνατό πιο νωρίς, ο δάσκαλος υποδοχής μαζί με τον ειδικό δάσκαλο, θα πρέπει να εξηγήσουν στα παιδιά τον τρόπο, με τον οποίο θα φερθούν προς τους τυφλούς συμμαθητές τους. Πολλές φορές, φτάνει να δώσει κανείς τις οδηγίες αυτές στους αρχηγούς της τάξης, οπότε η στάση τους γίνεται παράδειγμα προς μίμηση, για τους υπόλοιπους μαθητές.

4. ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΜΕΡΙΚΗ ΟΡΑΣΗ

Όταν στο πρόγραμμα ένταξης υπάρχουν παιδιά με μερική όραση, θα πρέπει να προσέξουμε τα παρακάτω :

- Η θέση του παιδιού να είναι τέτοια, που να έχει καλό φωτισμό.
- Ο μαθητής με μερική όραση να κάθεται όσο το δυνατόν πιο μπροστά, δηλαδή πιο κοντά στο δάσκαλο και στον πίνακα.
- Ο δάσκαλος να μην στέκεται κοντά στο παράθυρο όταν διδάσκει. Γιατί τότε, το μερικώς βλέπον παιδί θα έχει λιγότερες ευκαιρίες να βλέπει την έκφραση του δασκάλου.
- Να προσπαθήσουμε να χρησιμοποιήσουμε θρανία με κλίση ή αναλόγια.
- Η ένταξη του μερικώς βλέποντος παιδιού θα γινόταν πιο εύκολα, αν είχε τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί τηλεόραση κλειστού κυκλώματος. Απαραίτητη προϋπόθεση όμως, είναι να υπάρχει μια δεύτερη τέτοια τηλεόραση στο σπίτι, για την εξάσκησή του και τη μελέτη του. (Στην Ελλάδα δεν έχουμε ακόμα αρκετές, ώστε να μπορούμε να τις χρησιμοποιούμε)
- Ο δάσκαλος να γράφει στον πίνακα μεγάλα και ευανάγνωστα γράμματα.
- Να δίνεται στο παιδί με μερική όραση ατομική δουλειά, γραμμένη ή τυπωμένη με μεγεθυμένα, καθαρά και ευανάγνωστα γράμματα.
- Αν το παιδί φοράει γυαλιά, ο δάσκαλος πρέπει να ξέρει γιατί τα φοράει, πόσο το βοηθούν κλπ.
- Να έχουμε υπόψη, ότι το μερικώς βλέπων παιδί έχει ποικίλες δραστηριότητες. Ίσως τελικά, να κουράζεται πιο πολύ και από το βλέπον αλλά και από το τυφλό παιδί.
- Όλα τα βιβλία και οι σημειώσεις που θα έχει ο μαθητής με μερική όραση, να είναι με μεγεθυμένα γράμματα και έντονα τυπωμένα, ώστε να μπορεί να τα διαβάσει.

5. ΕΝΤΑΞΗ ΝΕΟΤΥΦΛΩΘΕΝΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΑ ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Υπάρχουν παιδιά, που ενώ έχουν φοιτήσει, για κάποιο χρονικό διάστημα σε σχολείο βλεπόντων, χάνουν την όρασή τους. Οι λόγοι μπορεί να είναι διάφοροι. Το αποτέλεσμα όμως είναι, ότι πλέον το παιδί είναι τυφλό. Σε ποιο σχολείο θα συνεχίσει τη φοίτησή του ;

Το ιδεώδες θα ήταν, το παιδί, αφού μάθει το σύστημα Braille (π.χ. στο τμήμα για νεοτυφλωθέντες του Κ.Ε.Α.Τ.) κι αφού πάρει τα βασικά μαθήματα κινητικότητας και εφοδιαστεί με τα απαραίτητα βιβλία Braille, γραφομηχανή Braille κλπ., να εξακολουθήσει τη φοίτηση στο σχολείο που πήγαινε. Έτσι, η προσαρμογή του θα έρθει πιο ομαλά, δεδομένου ότι το περιβάλλον του είναι οικείο, καθώς και οι συμμαθητές και οι δάσκαλοι. Αν αλλάξει σχολείο, το παιδί αυτό, εκτός από το πρόβλημα προσαρμογής στη νέα του κατάσταση, θα έχει επιπλέον και το πρόβλημα της προσαρμογής του στο νέο περιβάλλον.

Για να πραγματοποιηθεί όμως μια τέτοια ένταξη είναι δύσκολο, γιατί είναι αναγκαίο να υπάρχουν οι βασικές προϋποθέσεις για την ένταξη όπως είδαμε παραπάνω (Βλ. Προϋποθέσεις για ένα πρόγραμμα ένταξης).

Έτσι, αυτό που γίνεται μέχρι σήμερα στο Κ.Ε.Α.Τ., είναι το εξής :

Το παιδί ακολουθεί το πρόγραμμα του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Τυφλών, μαθαίνοντας συγχρόνως γραφή και ανάγνωση στο σύστημα Braille. Όσον αφορά δε την επανένταξή του σε σχολείο βλεπόντων, αυτή πραγματοποιείται μόνο αν το τμήμα στο οποίο φοιτά πληρεί τις προϋποθέσεις και ξεκινήσει πρόγραμμα ένταξης.

6. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

Κατά τακτά χρονικά διαστήματα π.χ. τρίμηνα, θα πρέπει να ελέγχεται αν η όλη διαδικασία της ένταξης είναι εποικοδομητική, τόσο για τα τυφλά, όσο και για τα βλέποντα παιδιά. Μας ενδιαφέρει δε και η «Μαθησιακή Ένταξη» (σχολική επίδοση, κάλυψη διδακτέας ύλης) και η «Κοινωνική Ένταξη» (αλληλοαποδοχή, συμπεριφορά κλπ.).

Κάνοντας την αξιολόγηση, συγκρίνουμε τον κάθε μαθητή (τυφλό ή μη) :

- α) με τον εαυτό του (βλέποντας την εξέλιξη που έχει σε κάθε τρίμηνο)
- β) με το σύνολο της τάξης ένταξης (που βρίσκεται ο μαθητής, σε σχέση με τους υπόλοιπους συμμαθητές του)
- γ) με το σύνολο των μαθητών της παράλληλης τάξης (που βρίσκεται ο μαθητής, σε σχέση με τους μαθητές της ίδιας τάξης, οι οποίοι φοιτούν σε τμήμα όπου δεν είναι ενταγμένοι τυφλοί μαθητές)

Για την αξιολόγηση της «Μαθησιακής Ένταξης», χρησιμοποιούμε κοινά tests για βλέποντες και τυφλούς μαθητές, σχετικά με τη διδακτέα ύλη. Τα ίδια tests δίδονται και στο παράλληλο τμήμα. Ύστερα γίνεται καταγραφή και σύγκριση των αποτελεσμάτων.

Όσον αφορά την «Κοινωνική Ένταξη», μπορεί να γίνεται μια καταγραφή παρατηρήσεων συμπεριφοράς και συναναστροφής τυφλών μαθητών με βλέποντες :

- ✓ Στα διαλείμματα
- ✓ Στην τάξη

✓ Σε εξωσχολικές δραστηριότητες

Επιτυχής θα θεωρηθεί η ένταξη, όταν τα αποτελέσματα που θα έχουμε από την αξιολόγηση μας δείξουν ότι :

- α) η σχολική επίδοση των τυφλών παιδιών είναι σε ικανοποιητικά επίπεδα, σε σχέση με τους βλέποντες συμμαθητές τους,
- β) η σχολική επίδοση των τυφλών παιδιών στο σχολείο ένταξης είναι ίση ή ανώτερη από τη σχολική τους επίδοση όταν φοιτούσαν στο ειδικό σχολείο τυφλών,
- γ) η σχολική επίδοση των βλεπόντων μαθητών του τμήματος ένταξης είναι ίση ή ανώτερη απ' αυτήν των μαθητών του παράλληλου τμήματος,
- δ) η σχολική επίδοση των βλεπόντων μαθητών του τμήματος ένταξης είναι ίση ή ανώτερη απ' τη σχολική τους επίδοση, όταν δεν είχαν τυφλούς μαθητές στην τάξη τους,
- ε) η συμπεριφορά των τυφλών μαθητών του τμήματος ένταξης είναι ίδια ή καλύτερη από των τυφλών μαθητών του ειδικού σχολείου,
- στ) η συμπεριφορά των τυφλών μαθητών του τμήματος ένταξης είναι ίδια ή καλύτερη από τη συμπεριφορά τους, όταν φοιτούσαν στο ειδικό σχολείο,
- ζ) η συμπεριφορά των βλεπόντων μαθητών του τμήματος ένταξης είναι ίδια ή καλύτερη από των μαθητών των τάξεων που δεν έχουν τυφλούς μαθητές,
- η) η συμπεριφορά των βλεπόντων μαθητών του τμήματος ένταξης είναι ίδια ή καλύτερη από τη συμπεριφορά τους, όταν στην τάξη τους δεν είχαν τυφλούς μαθητές,
- θ) υπάρχει αλληλοαποδοχή βλεπόντων και τυφλών μαθητών, ενώ η τυφλότητα δεν επηρεάζει τις σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους,

- ι) οι τυφλοί μαθητές δεν είναι σαν ξένο σώμα και δεν δημιουργούν γκέτο στην τάξη, αλλά αντίθετα συνεργάζονται και είναι διασκορπισμένοι, σαν ισότιμα μέλη, στις ομάδες των βλεπόντων μαθητών.

7. Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ «ΜΕΡΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ» ΤΥΦΛΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΛΕΠΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Από τα πρώτα κιόλας χρόνια της λειτουργίας του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Κ.Ε.Α.Τ., είχαν αρχίσει οι συζητήσεις για την ένταξη. Οι εκπαιδευτικοί, τόσο του Δημοτικού σχολείου όσο και του Γυμνασίου-Λυκείου, είχαν συχνές συνδιασκέψεις και ανταλλαγές απόψεων, με ειδικούς εκπαιδευτικούς τυφλών από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Κατέληξαν στο συμπέρασμα, ότι δεν είχαν την κατάλληλη υποδομή για να ξεκινήσουν πρόγραμμα ένταξης, ενώ η φοίτηση των τυφλών παιδιών στα δημόσια σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δεν μπορούσε να λογιστεί σαν επιτυχής ένταξη.

Τον Απρίλιο του 1987, έγινε ένα πρώτο ξεκίνημα «μερικής ένταξης» τυφλών μαθητών του Δημοτικού Σχολείου Κ.Ε.Α.Τ. στο 5^ο Δημοτικό Σχολείο της Καλλιθέας. Ήταν μια καθαρά προσωπική σκέψη και πρωτοβουλία της Ράνιας Χιουρέα, που υποστηρίχτηκε από τους γονείς των τυφλών μαθητών, τη δασκάλα του σχολείου βλεπόντων και από τα ίδια τα παιδιά (τυφλά και βλέποντα). Παρακάτω θα δούμε γιατί ονομάστηκε «μερική ένταξη» και πως πραγματοποιήθηκε.

Η Ράνια Χιουρέα, τον προηγούμενο χρόνο, είχε εργαστεί για 2 μήνες στο 5^ο Δημοτικό Σχολείο Καλλιθέας. Γνωρίζοντας, λοιπόν, το χώρο και τους

δασκάλους του σχολείου, αποφάσισε να κάνει μια απόπειρα «ένταξης», αναλογιζόμενη τα εξής δεδομένα :

- (α) Είχε ένα τμήμα Γ΄ τάξης, με 5 τυφλούς μαθητές. Η μια μαθήτριά, που ήταν μεγάλη σε ηλικία, μετά από πολλών χρόνων φοίτηση στο σχολείο, κατάφερε τη χρονιά εκείνη να μάθει γραφή και ανάγνωση. Δεν ήταν σε θέση όμως να παρακολουθήσει μαθήματα Γ΄ τάξης, αλλά μπορούσε να απασχοληθεί με διάφορες άλλες δραστηριότητες και εκτός τάξης.

Οι υπόλοιποι 4 μαθητές (υπήρξαν μαθητές της και στην Α΄ Δημοτικού) ήταν ήδη από την Α΄ τάξη πολύ καλά προετοιμασμένοι για την ένταξη :

- ✓ Είχαν τη σωστή ηλικία για Γ΄ τάξη
- ✓ Ήταν καλοί έως άριστοι μαθητές
- ✓ Ανεξάρτητοι, αυτόνομοι, υγιείς προσωπικότητες, είχαν σωστή συμπεριφορά, κοινωνικότητα, ευγένεια
- ✓ Από την Α΄ Δημοτικού ήταν ήδη εξοικειωμένοι με τον τρόπο εργασίας, τον προφορικό αλλά και τον γραπτό. Μπορούσαν να χειρίζονται με άνεση τη γραφομηχανή Braille, να τοποθετούν στη μηχανή τα πολλαπλά φύλλα εργασιών ή tests με τη σειρά των αριθμημένων σελίδων, να βγάζουν τα συμπληρωμένα φύλλα και να τα τοποθετούν με τη σωστή σειρά στην έδρα για διόρθωση, να ξεχωρίζουν τα γραπτά τους και τις εργασίες τους κατά μαθήματα και να τα τοποθετούν στα ανάλογα ντισιέ-τετράδια : Ελληνικών, Μαθηματικών, Σκέφτομαι και γράφω, Εμείς και ο κόσμος μας κλπ.
- ✓ Λειτουργούσαν σαν μια τάξη βλεπόντων, π.χ. κάθε εβδομάδα όριζαν 2 μαθητές-επιμελητές, που αναλάμβαναν το μοίρασμα

τετραδίων (φυλλαδίων), την τακτοποίηση της αίθουσας, τον αερισμό της στα διαλείμματα κλπ.

- ✓ Όλες οι ασκήσεις και όλα τα κεφάλαια των μαθημάτων είχαν διδαχτεί χωρίς περικοπές ή παραλήψεις, όπως θα γίνονταν και σε ένα σχολείο βλεπόντων
- ✓ Είχαν μάθει να γράφουν και με πινακίδα, για να μπορούν να κρατούν σημειώσεις (όποτε δεν υπήρχε μηχανή Braille)
- ✓ Είχαν παρακολουθήσει μαθήματα προσανατολισμού και κινητικότητας (όχι όμως πολλά) κι είχαν άνεση στην κίνηση
- ✓ Ήθελαν να πάνε στο σχολείο βλεπόντων

(β) Οι γονείς των τυφλών μαθητών συμφώνησαν με την πρόταση.

(γ) Ο διευθυντής, η δασκάλα (Γεωργία Λιβανού), οι μαθητές και οι γονείς των μαθητών του 5^{ου} Δημοτικού συμφώνησαν.

(δ) Δεν υπήρχε πρόβλημα μεταφοράς (διέθεταν ιδιωτικό αυτοκίνητο για τη μεταφορά τους, αφού προηγουμένως είχαν γραπτή συγκατάθεση των γονέων).

(ε) Ο διευθυντής του σχολείου τυφλών δεν είχε αντίρρηση.

Έτσι λοιπόν, ξεκίνησε η πρώτη «μερική ένταξη». Ονομάστηκε έτσι, γιατί η διάρκειά της ήταν μικρή και μόνο κάθε δεύτερη εβδομάδα, που το 5^ο Δημοτικό Καλλιθέας είχε πρωινό ωράριο εργασίας, πήγαιναν στο τμήμα της κυρίας Λιβανού και έκαναν όλοι μαζί μάθημα.

Οι βλέποντες μαθητές και η δασκάλα τους, είχαν ενθουσιαστεί από την ευστροφία και την αποδοτικότητα των μαθητών που δεν έβλεπαν.

Μάλιστα ένα τυφλό αγόρι έλυne τις ασκήσεις των Μαθηματικών και βοηθούσε τους βλέποντες συμμαθητές του. Επίσης, πολύ γρήγορα έπιασαν φίλιες και αντάλλαξαν τηλέφωνα.

Η δασκάλα της τάξης έκανε κανονικά το μάθημά της. Οι τυφλοί μαθητές ήταν ανακατεμένοι με τους υπόλοιπους. Μόνο βλέποντας τις μηχανές Braille στα θρανία, μπορούσε κανείς να εντοπίσει τις θέσεις τους. Η συμμετοχή τους δε στο μάθημα, ήταν πλήρης.

Στα διαλείμματα όλα τα παιδιά έβγαιναν στο προαύλιο. Χαρακτηριστικά την πρώτη μέρα, άδειασε η αίθουσα από μαθητές τόσο αστραπιαία, που όλοι οι δάσκαλοι έψαχναν να βρουν που είναι τα τυφλά παιδιά. Είχαν βγει κι αυτά –το καθένα με τις παρέες του- στο προαύλιο και καθώς το 5^ο Δημοτικό Καλλιθέας είναι πολυθέσιο και οι μαθητές πολυπληθείς, μόνο προς το τέλος του διαλείμματος κατάφεραν να τα εντοπίσουν.

Επειδή, όπως είπαμε, δεν μπορούσαν να βρίσκονται συνέχεια στο 5^ο Δημοτικό, στο χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε, τα παιδιά μετρούσαν με ανυπομονησία τις ημέρες για να ξαναβρεθούν με τους φίλους τους. Είχαν δε συχνά και τηλεφωνική επικοινωνία. Επίσης, μερικοί μαθητές του 5^{ου} Δημοτικού, έμαθαν από τους τυφλούς συμμαθητές τους τα γράμματα στο Braille και προσπαθούσαν να γράφουν και την ειδική μηχανή.

Η εμπειρία αυτή, άφησε σε όλους τους –μαθητές και δασκάλους0 μια πολύ γλυκιά ανάμνηση και φτάνοντας ο καιρός που θα έκλεινε το σχολείο για καλοκαιρινές διακοπές, ήταν πολύ συγκινητικό, όταν τα παιδιά τους ζήτησαν να συνεχίσουν και την επόμενη χρονιά, την από κοινού διδασκαλία τους.

8. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΥΦΛΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΒΛΕΠΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Με τον τότε Σύμβουλο Ειδικής Αγωγής της περιφέρειας Πειραιά –που ανήκει το Κ.Ε.Α.Τ.- τον κ. Λιοδάκη, σκέφτηκαν όλες τις περιπτώσεις ένταξης. Το πρόβλημα ήταν αν από το ΥΠΕΠΘ θα γινόταν αποδεκτό το αίτημά τους. Μήπως θα υπήρχε οικονομικό πρόβλημα ; Ό,τι είχε γίνει (ανεπίσημα), δυο χρόνια νωρίτερα, με τα παιδιά της Γ΄ τάξης (που τώρα πήγαιναν στην Ε΄), θα μπορούσε να επαναληφθεί και τώρα (επίσημα). Δεν θα υπήρχε καμιά επιπλέον επιβάρυνση για το ΥΠΕΠΘ, δεδομένου ότι η ένταξη θα γινόταν με 2 ήδη εν ενεργεία δασκάλους, που, όπως και δυο χρόνια πριν, αντί να εργάζονται σε 2 διαφορετικές αίθουσες 2 σχολείων, θα εργάζονταν από κοινού σε μια αίθουσα ενός σχολείου.

Πράγματι το ΥΠΕΠΘ έδωσε την έγκριση στο σχετικό αίτημα που υπέβαλε ο Σύμβουλος, βρέθηκε και ένα σχολείο στο Μοσχάτο, που είχε πρωινό ωράριο εργασίας (απαραίτητη προϋπόθεση, αφού τα παιδιά του Κ.Ε.Α.Τ. έρχονταν το πρωί με ταξί και το απόγευμα το Κ.Ε.Α.Τ. τους παρείχε –όπως είδαμε- δραστηριότητες κι εξωσχολικά μαθήματα) και το Σεπτέμβριο του 1989, η δασκάλα του Ειδικού Σχολείου Κ.Ε.Α.Τ., Χριστίνα Λυκοπούλου, εφάρμοσε συστηματικά και επίσημα αυτή τη φορά, πρόγραμμα ένταξης, στην ΣΤ΄ τάξη του κ. Ευάγγελου Γεωργόπουλου,, στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Μοσχάτου.

Στην τάξη ένταξης φοίτησαν 28 βλέποντες και 4 τυφλοί μαθητές. Η επιλογή των 4 τυφλών μαθητών δεν ήταν τυχαία. Ήταν οι ίδιοι, που όταν φοιτούσαν στην Γ΄ τάξη είχε εφαρμοστεί το πρώτο (ανεπίσημο) πρόγραμμα ένταξης. Έτσι, εκ των προτέρων, θεωρήθηκε σχεδόν βέβαιη η επιτυχία που θα είχε το πρόγραμμα αυτό.

Για την αξιολόγηση του προγράμματος, δόθηκαν σχετικά ερωτηματολόγια προς τους δασκάλους, του μαθητές και τους γονείς, καθώς και έντυπο συνοπτικό δελτίο, για κάθε τυφλό μαθητή.

Γενικά, κρίθηκε επιτυχής η εφαρμογή του πειραματικού αυτού προγράμματος, που ήταν το πρώτο επίσημο και συστηματικό πρόγραμμα σχολικής ένταξης τυφλών μαθητών του δημοτικού σχολείου στη χώρα μας²⁰.

Υπήρξαν, βέβαια, διάφορες δυσκολίες και ατέλειες (καθυστερήσεις κατά τη μεταφορά των τυφλών μαθητών, ανεπαρκής κάλυψη σε διδακτικό-εποπτικό υλικό κ.α.), όμως κατά καιρούς έγιναν και διάφορα ευμενή σχόλια για το πρόγραμμα αυτό, από όσους επισκέφτηκαν για ενημέρωση την τάξη υποδοχής.

- Το επόμενο σχολικό έτος, 1990-1991, εφαρμόστηκε άλλο πρόγραμμα σχολικής ενσωμάτωσης, 3 τυφλών μαθητριών και 1 τυφλού μαθητή της Γ' τάξης του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Κ.Ε.Α.Τ. Εντάχθηκαν στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Μοσχάτου και συνέχισαν εκεί μέχρι να τελειώσουν το Δημοτικό.
- Το σχολικό έτος 1991-1992, ένα τμήμα με 3 τυφλούς μαθητές και 1 τυφλή μαθήτριά της Γ' τάξης, εντάχθηκε στο 35^ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά και συνέχισε εκεί, μέχρι να αποφοιτήσουν τα παιδιά από το Δημοτικό.
- Το σχολικό έτος 1995-1996, ένα τμήμα αποτελούμενο από 2 μαθήτρίες με μερική όραση και 2 τυφλούς μαθητές, ξεκίνησε ένταξη

²⁰ Σχετική λεπτομερής έκθεση του κ. Λιοδάκη, Απρίλιος, 1991

στην Ε΄ τάξη του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Μοσχάτου και συνέχισε το σχολικό έτος 1996-1997 στην ΣΤ΄ τάξη του ίδιου σχολείου.

- Το σχολικό έτος 1996-1997, ένα τμήμα με 3 τυφλούς μαθητές, εντάχθηκε στη Γ΄ τάξη του 35^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πειραιά²¹ και θα συνεχίσει μέχρι και τη ΣΤ΄ τάξη
- Το σχολικό έτος 1997-1998, ένα τμήμα με 4 τυφλούς μαθητές εντάχθηκε στην Ε΄ τάξη του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Μοσχάτου και θα συνεχίσει και στη ΣΤ΄ τάξη.
(Εικόνα 1)

Εικόνα 1

Πηγή: Έθνος της Κυριακής, 21 Οκτωβρίου, 2001

- Το ίδιο σχολικό έτος 1997-1998, μετά από πολλές προσπάθειες και δυσκολίες, εντάχθηκε 2 τυφλή μαθήτρια της Γ΄ τάξης, στο 10^ο Δημοτικό Σχολείο Καλλιθέας. Η δυσκολία οφειλόταν στο ότι θα έπρεπε να απασχοληθεί 1 ειδικός δάσκαλος για 1 μόνο παιδί, αφού δεν υπήρχε άλλος τυφλός μαθητής στην ίδια τάξη.

²¹ Η έναρξη αυτού του προγράμματος έγινε πριν από 12 χρόνια. «Ξεκίνησε ως πιλοτικό πρόγραμμα με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, χάρη σε μια ιδέα του τότε Διευθυντή Ειδικής Αγωγής Δημ. Λιοδάκη, που στη διάρκεια ενός ταξιδιού του στη Γερμανία, είδε ένα παιδί με νοητικά προβλήματα, σε κοινό σχολείο. Μετέφερε την εμπειρία του στο Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.), όπου το συζητήσαμε και σκεφτήκαμε ότι καλό θα ήταν να ξεκινήσει κάτι τέτοιο με τυφλά παιδιά» λέει ο κ. Αλέξης Γκλίνος, Ειδικός Δάσκαλος του 35^{ου} Δημοτικού Σχολείου. Έτσι η πρώτη «γενιά» τυφλών παιδιών έφυγε από το Ειδικό Δημοτικό Σχολείο του Κ.Ε.Α.Τ. και πήγε σε μια τάξη του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πειραιά και όταν τελείωσαν το Δημοτικό πήγαν σε ένα κοινό Γυμνάσιο-Λύκειο, όπως κάνουν όλα τα τυφλά παιδιά (ΕΘΝΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 21 Οκτωβρίου, 2001)

Μεμονωμένα, με πρωτοβουλία των γονέων τους, υπήρχαν και 2 ακόμη περιπτώσεις ένταξης στην Αθήνα, που από το σχολικό έτος 1997-1998 προσαρτήθηκαν στα προγράμματα ένταξης του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Κ.Ε.Α.Τ. :

- Μιας τυφλής μαθήτριας της Β΄ τάξης, που φοιτά στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Ν. Σμύρνης και
- Ενός τυφλού μαθητή της Ε΄ τάξης, που παρακολουθεί μαθήματα στο 15^ο Δημοτικό Σχολείο Καλλιθέας. Εδώ είναι ένας δάσκαλος για όλα τα παιδιά (βλέποντα και τυφλά)

Στο χώρο του Κ.Ε.Α.Τ., συχνά ακούγεται από τους παλαιότερους εκπαιδευτικούς κυρίως, ότι «το επίπεδο του σχολείου μας έχει πέσει». Μ'αυτό εννοούμε, ότι σήμερα οι περισσότεροι τυφλοί μαθητές του σχολείου μας έχουν επιπρόσθετες δυσκολίες και δεν μπορούν να παρακολουθήσουν πρόγραμμα και διδακτέα ύλη κανονικού σχολείου. Όμως, υπάρχουν όπως πάντα και τμήματα με μαθητές που έχουν μόνο πρόβλημα όρασης. Είναι μεγάλο λάθος να νομίζει κανείς ότι και αυτών των μαθητών το νοητικό επίπεδο είναι χαμηλότερο από παλιά και άρα δεν θα πρέπει να έχουμε πολλές απαιτήσεις από αυτούς. Αντίθετα.

Τα σημερινά τυφλά παιδιά, που έχουν μοναδικό πρόβλημα την έλλειψη όρασης, είναι ικανά να μάθουν και να προοδεύσουν, όπως γινόταν και στις προηγούμενες δεκαετίες. Επειδή δε οι απαιτήσεις της ζωής σήμερα, είναι πιο αυξημένες, γι' αυτό θα πρέπει τώρα να ζητάμε περισσότερα από τους τυφλούς μαθητές (κάτι ανάλογο μ' αυτό που συμβαίνει και με την εκπαίδευση των βλεπόντων μαθητών).

Το πρόγραμμα της ένταξης, όπως και οποιοδήποτε άλλο θέμα σχετικό με την εκπαίδευση των τυφλών, αφορά όλους μας, αφού και οι τυφλοί είναι

ισότιμα μέλη της κοινωνίας μας. Γι' αυτό ο καθένας μας έχει λόγο για το θέμα της ένταξης και ιδιαίτερα οι ίδιοι οι τυφλοί και όλοι όσοι από ενδιαφέρον και αγάπη προς το τυφλό παιδί βρίσκονται στο χώρο αυτό και προσφέρουν επί πολλά χρόνια τις υπηρεσίες τους. Έτσι :

- α) επικροτείτε η ένταξη, αλλά με προϋποθέσεις και απαιτήσεις
- β) δεν επιθυμείτε η ένταξη τυφλών παιδιών μόνο και μόνο για τον ισχυρισμό ότι εφαρμόζεται και στην Ελλάδα το πρόγραμμα αυτό
- γ) πιστεύετε ότι και εδώ όπως και σε άλλους τομείς έρευνας, έφτασε ο καιρός για μια συστηματική και υπεύθυνη εφαρμογή της διαδικασίας αξιολόγησης και αποτίμησης του ερευνητικού έργου

Γι' αυτό, προτάθηκε η σύσταση μιας Επιτροπής Αξιολόγησης²², η οποία θα αποτελείται από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων (στον τομέα των τυφλών και της εκπαίδευσης) και θα ασχολείται με :

1. τον καθορισμό κριτηρίων ένταξης
2. την εφαρμογή επιστημονικών τεχνικών και μεθόδων αξιολόγησης, με τις οποίες θα εκτιμηθούν τα αποτελέσματα της ένταξης (στο γνωστικό και ψυχοκοινωνικό τομέα)

Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, σίγουρα θα είναι πολύτιμο εργαλείο, στο σχεδιασμό της επόμενης πιθανόν φάσης ένταξης και για τις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης.

²² Με προσωπική πρωτοβουλία και παρακίνηση, το Νοέμβριο του 1995, μια ομάδα εκπαιδευτικών (βλεπόντων και τυφλών) του Δημοτικού και Γυμνασίου-Λυκείου του Κ.Ε.Α.Τ., έστειλε ένα έγγραφο προς το ΥΠΕΠΘ και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, με πρόταση για σύσταση Επιτροπής Αξιολόγησης

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Καθ' όλη την διάρκεια της πτυχιακής εργασίας μου συμπερασματικά μπορώ να πω ότι, η πρόληψη όσο και η έγκυρη αντιμετώπιση των προβλημάτων όρασης είναι χρέος όχι μόνο των γιατρών, αλλά και των γονέων και των εκπαιδευτικών που έρχονται καθημερινά σε επαφή με τα παιδιά.

Για το λόγο αυτό καλό είναι να παρακολουθούνται από οφθαλμίατρο συστηματικά τα παιδιά: για προληπτικούς λόγους, όταν ανήκουν σε ομάδες υψηλής επικινδυνότητας(κληρονομικότητα), όταν ήδη έχουν εμφανίσει τέτοια προβλήματα.

Εξ' αιτίας της άγνοιας αλλά και της προκατάληψης που υπάρχει απέναντι στην αναπηρία, οι σχέσεις μεταξύ τυφλών και βλέπόντων χαρακτηρίζονται από αμοιβαία ανασφάλεια με αποτέλεσμα να εμποδίζεται σοβαρά η άμεση και ελεύθερη αλληλοεπικοινωνία, καθώς και η συνακόλουθη ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ τους.

Η συνεκπαίδευση όμως βοηθά τους τυφλούς να αναπτύξουν σχέσεις επικοινωνίας και φιλίας όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τους βλέποντες συμμαθητές τους. Αυτό οδηγεί μακροπρόθεσμα σε αμοιβαία εκτίμηση και παρέχει στους τυφλούς τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής από κοινού με τους βλέποντες στο σχολικό-μαθησιακό και κοινωνικό γίγνεσθαι, κάτι που αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική αναγνώριση της ισοτιμίας τους από τους βλέποντες.

Έχοντας υπόψη τα συμπεράσματα της εργασίας αυτής, κάνω τις παρακάτω προτάσεις:

- Να γίνεται αναλυτική απογραφή των τυφλών και της ιδιαιτερότητάς τους στις αρμόδιες υπηρεσίες ώστε να μπορεί να τους παραχθεί ανάλογη βοήθεια.
- Να γίνεται πρώιμη και έγκυρη διάγνωση των προβλημάτων όρασης.
- Όλοι οι σχολικοί σύμβουλοι ειδικής αγωγής, να επιμορφωθούν πάνω στα θέματα ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης των μαθητών με προβλήματα όρασης και σχετικά με το θεσμό της συνεκπαίδευσης τυφλών και βλεπόντων στα κοινά σχολεία.
- Να τυπώνονται περισσότερα βιβλία Braille και έντυπο υλικό(περιοδικά, εφημερίδες).
- Να συνεργαστούν οι αρμόδιοι φορείς και το Κράτος Πρόνοιας ώστε να αναπτυχθούν νέα προγράμματα για τα άτομα με προβλήματα όρασης ακόμα και στο επίπεδο οργάνωσης ελεύθερου χρόνου.
- Περισσότεροι ηχητικοί σηματοδότες στους δρόμους.
- Δυνατότητα επισήμανσης του χώρου με τη χρήση διαφορετικών χρωμάτων και υλικού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ζώνιου-Σιδέρη Α (1991): Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα
- Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Β.Ε. «Ο ΗΛΙΟΣ» (1990): Εκπαίδευση και Κοινωνική ένταξη Α.Μ.Ε.Α., Θεσ/νίκη.
- Καϊλά Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ. (1997): Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, τόμος Β' Αθήνα.
- Κατσούλης Χ., Κωτούλας Β., Παπασακελλαρίου Η. (1993): Έρευνα για την καταγραφή απόψεων και στάσεων ομάδων της κοινωνίας απέναντι στα Α.Μ.Ε.Α., ΔΙΑΤΡΙΒΗ, Αθήνα.
- Λιοδάκης Δ. (2000): Εκπαιδευτικά Προγράμματα για τυφλούς, εκδ. Ατραπός, Αθήνα.
- Στασινός Δ.. (1991): Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα, εκδ. GUTENBERG, Αθήνα.
- Χιουρέα Ρ. (1998): Εισαγωγή στην εκπαίδευση των τυφλών, εκδ. Λύχνος, Αθήνα.

ΦΥΛΛΑΔΙΑ/ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- ΕΘΝΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 21 Οκτωβρίου 2001.
- Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (1998): Ενημερωτικό φυλλάδιο.
- Πανελλήνια Ένωση Αμφιβληστροειδοπαθών (2001): Ενημερωτικό φυλλάδιο (το έντυπο αυτό εκδόθηκε σε συνεργασία με τον Πανελλήνιο Σύλλογο Τυφλών)

- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών (1999): Ενημερωτικό φυλλάδιο.
- Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος (1999): Ενημερωτικό φυλλάδιο.
- Σχολή Τυφλών ΚΥΠΡΟΥ «γιος ΒΑΡΝΑΒΑΣ»: Ενημερωτικό φυλλάδιο.
- ΦΑΡΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ: Ενημερωτικό φυλλάδιο.